

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

Факультет філології й журналістики імені Михайла Стельмаха

Кафедра української мови

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

**на тему: «СТИЛІСТИЧНО-ВИРАЖАЛЬНІ МОЖЛИВОСТІ ОНІМІВ У
ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ ЄВГЕНА ГУЦАЛА)»**

Студентки 2 курсу 2МУУЗ групи

Освітньої програми Середня освіта. Українська
мова і література
Предметної спеціальності 014.01 Середня освіта
(Українська мова і література)
Галузі знань 01 Освіта / Педагогіка
Ступеня вищої освіти магістр
Меєчко Оксани Олександрівни

Науковий керівник Павликівська Н. М. професор
кафедри української мови, професор, доктор
філологічних наук

Розширена шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ (підпис) (ініціали, прізвище)

_____ (підпис) (ініціали, прізвище)

м. Вінниця – 2020 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ЛІТЕРАТУРНІ ОНІМИ ЯК ПРЕДМЕТ ЛІНГВІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	8
1.1. Загальна характеристика онімних одиниць.....	8
1.2. Теоретико-методологічні аспекти дослідження літературних онімів в українському мовознавстві.....	16
Висновки до 1 розділу.....	29
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОНІМІВ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ.....	31
1.3. Специфіка художнього мовлення Євгена Гуцала	31
2.2. Оніми з антропонімійним компонентом в ідіостилі письменника.....	38
2.2. Топоніми у складі літературних творів Євгена Гуцала.....	46
2.3. Інші групи власних назв у творчості митця.....	51
2.4. Стилійстично-виражальні можливості інших груп онімів у текстах письменника.....	56
Висновки до 2 розділу.....	62
ВИСНОВКИ.....	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	82
ДОДАТКИ.....	83

ВСТУП

Аналіз мовної природи слова та особливостей його функціонування в текстах різних жанрів є сьогодні одним із пріоритетних напрямів мовознавчих досліджень. Художній текст дає лінгвістам багатий та цінний матеріал для теоретичних і практичних розвідок, саме тому в сучасному українському мовознавстві активно розвивається такий перспективний розділ науки про власні назви як поетична ономастика.

Власні назви привертали увагу українських дослідників, як тільки почали вживатися в художніх творах. В українській науці маємо розвідки про оніми у текстах Т. Шевченка, Лесі Українки, М. Гоголя, Г. Квітки-Основ'яненка, П. Куліша, Л. Боровиковського, П. Мирного, Л. Костенко, М. Хвильового, В. Стефаника, О. Кобилянської, М. Коцюбинського, В. Винниченка, Яра Славутича, В. Антоненка-Давидовича, Є. Маланюка, Г. Тютюнника та В. Земляка, Ю. Яновського, О. Гончара, М. Стельмаха, В. Дрозда, М. Черемшини, Л. Мартовича, Ю. Винничука, М. Матіос тощо.

На межі ХХ-ХХІ століть з'являються важливі в цій галузі дослідження Л.О. Белея («Функціонально-стилістичні можливості української літературно-художньої антропонімії ХІХ – ХХ століття» (1995 р.), В.М. Калінкіна («Теоретичні основи поетичної ономастики» (2000 р.), О.О. Порпуліт («Ономастичний простір українських чарівних казок (у зіставленні з російськими казками)» (2000 р.), І.Л. Дуки («Прагматичний потенціал онімів та способи його актуалізації в тексті» (2002 р.), Ю.О. Карпенка («Літературна ономастика: збірник статей» (2008 р.), «Літературна ономастика Ліни Костенко» (2004 р., у співавторстві з М.Р. Мельник), серія наукових праць інших дослідників.

Художні тексти Євгена Гуцала на предмет вивчення функціонування в них онімних одиниць майже не були вивчені, хіба досліджувалися побіжно в дисертаційному дослідженні С.А. Шуляк «Лексико-тематичні парадигми у поетичному ідіолекті Євгена Гуцала» (2005 р.). Зростання зацікавлення

авторськими власними назвами вмотивовано тим, що їх вибір, використання та внутрішня форма належать до характеризувальних чинників письменницького стилю. Численні іменні новації автора – виразний атрибут його творчості. Структура власної назви, її варіативність та визначальні особливості формують індивідуальний онімний стиль автора та самотність поетоніміки його доробку. Власні імена репрезентують авторське бачення тексту, персонажів, дійсності, виявляє мовну картину світу та ідейно-змістовий рівень твору. Як і всі мовні одиниці, оніми відображають унікальне сприйняття дійсності певним народом і є ключовим складником його культурної мовної картини світу. Власні імена на рівні художнього тексту концентрують у собі національно-культурну інформацію про соціум та надають читачеві відомості про його історію, менталітет, видатних особистостей і т.ін. Усе це зумовлює **актуальність магістерської роботи** й необхідність детального аналізу функціонування власних назв у прозі Євгена Гуцала.

Мета магістерської роботи полягає в комплексній характеристиці українського онімного простору художнього мовлення Євгена Гуцала і визначенні типологічних особливостей та стилістичних можливостей власних назв, засвідчених в художньому ономастиконі.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- окреслити поняття онімного простору та визначити його складники;
- з'ясувати історію виникнення та становлення поетичної ономастики;
- окреслити семантику та структуру власних назв різних видів в художніх творах Євгена Гуцала;
- проаналізувати варіативність онімів у художньому мовленні;
- виявити функції та можливості власних назв у тканині художнього твору.

Об'єктом дослідження є власні назви, які функціонують у творах Євгена Гуцала.

Предмет дослідження – стилістично-виражальні можливості онімів у художньому тексті.

Матеріалом для дослідження послужили прозові твори Євгена Гуцала, зокрема збірки «Позичений чоловік» (Київ, 2019), «Передчуття радості» (Київ, 1972), «Пролетіли коні» (Київ, 2008). «Твори в 5 т. Т. 3: повісті, роман» (Київ, 1997), «У лелечому селі» (Київ, 1969). На основі цих джерел упорядковано картотеку, яка охопила 500 онімних одиниць у 765-ти уживаннях.

Поставлені завдання і специфіка матеріалу визначили **методи дослідження**: спостереження, описовий, порівняльно-історичний, структурно-функціональний, аналітико-синтетичний, а також елементи етимологічного і кількісного аналізу. Метод *спостереження* дозволив виокремити аналізовані одиниці із канви тексту. За допомогою *описового* методу висвітлено специфіку художніх онімів. *Аналіз та синтез* використано при визначенні ознак, розгляді термінів та понять. *Порівняльно-історичний* метод дозволив простежити історію дослідження художніх онімів. *Структурно-функціональний* метод дав змогу виокремити специфічні ознаки будови аналізованих одиниць та окреслити їхнє значення в текстах Є. Гуцала. Прийоми *етимологічного аналізу* дозволили визначити походження онімів, а *кількісного аналізу* – поширення поетонімів у досліджуваних творах.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що ономастичний простір художнього мовлення Євгена Гуцала детально досліджено вперше. У роботі з'ясовано типологічну та функціональну специфіку власних назв у структурі прозового тексту та схарактеризовано їхні стилістичний потенціал, яким вдало оперує письменник для творення неповторного художнього світу своїх творів.

Теоретичне значення дослідження Отримані результати дозволяють поглибити теорію аналізу власних назв, розширюють межі об'єктів дослідження ономастики, сприяють збагаченню знань про особливості українського ономастикону загалом та поетонімів зокрема.

Практичне значення роботи визначається можливістю використання результатів для написання праць із теорії номінації, проблем ономастики і поетики, а також у практиці роботи вищої школи під час викладання курсів сучасної української мови, стилістики, лінгвістичного аналізу художнього тексту, при читанні окремих спецкурсів та спецсемініарів, під час написання науково-дослідних робіт тощо.

Апробація результатів дослідження. Підготовлено одноосібну статтю «Антропонімний простір роману «Позичений чоловік» Євгена Гуцала» до збірника наукових праць «Подільська регіональна лексикологія: стан та перспективи. Матеріали ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих учених» (м. Вінниця, 9-10 квітня 2020 р. С. 73-80).

Обсяг і структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури та джерел і додатків у вигляді покажчика досліджуваних онімів. Загальний обсяг роботи 109 сторінок. Список використаної літератури нараховує 143 найменування, список використаних джерел – 5 позицій.

РОЗДІЛ 1.

ЛІТЕРАТУРНІ ОНІМИ ЯК ПРЕДМЕТ ЛІНГВІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Загальна характеристика онімних одиниць

Власні імена – важливий складник національної мови, розмаїтий шар лексики. Їхня специфіка здавна привертала увагу дослідників у найрізноманітніших галузях науки: лінгвістиці, літературі, історії, археології, етнографії, філософії тощо. Мовну своєрідність власних імен вивчає спеціальний розділ лінгвістики – ономастика. Термін «ономастика» функціонує в українській мові в двох значеннях: 1) розділ мовознавства, що вивчає власні назви, їхнє походження, будову, розвиток (значення ономастики зумовлене величезною кількістю власних назв і багатоманітністю наявної в ній історичної, етнографічної та мовної інформації); 2) сукупність власних імен (у цьому значенні вживаються терміни «ономастична лексика», «онімія», «ономастикон») [8, с. 255].

Перші спроби зрозуміти та пояснити українську пропріальну лексику було зроблено ще в давньоруських літописах, зокрема літописцем Нестором у XII ст. Згодом тлумачення власних імен зустрічаємо на берегах сторінок інших давньоруських та перекладних пам'яток – так звані глосарії. Це були початки майбутньої української ономастики. У II пол. XIX – I пол. XX ст. ономастичний матеріал привертав увагу вчених передусім у зв'язку із дослідженням історії українського народу, мови, фольклористики та народознавства. У такому ключі власні назви аналізували М. Максимович, М. Сумцов, І. Філевич, І. Франко, В. Ястребов, М. Кордуба, М. Корнилович, Я. Рудницький, Є. Сіцінський, В. Ю. Чубенко, А. Ярошевич, І. Срезневський, О. Соболевський, О. Шахматов, Г. Ільїнський та ін.

Загальноономастичні дослідження, започатковані ще І. Я. Франком, набули активного розвитку в середині XX ст. Вагома роль у цьому процесі становлення ономастики як науки належить працям К. К. Цілуйка, що мають

узагальнювально-теоретичний характер. Значну роль також мають студії А. О. Білецького, К. Й. Галаса, В. О. Горпинича, І. М. Желєзняк, Р. І. Керсти, О. А. Купчинського, В. В. Лободи, Л. Т. Масенко, А. П. Непокупного, Є. С. Отіна, В. П. Петрова, Я. О. Пури, Ю. К. Редька, О. С. Стрижака, М. І. Сюська, М. Л. Худаша, П. П. Чучки та їхніх послідовників Д. Г. Бучка, С. О. Вербича, М. І. Зубова, О. П. Карпенко, В. В. Лучика, С. М. Медвідь-Пахомової, В. П. Шульгача та ін. Узнявши витoki з топонімії, українська наука про власні імена послідовно виокреслила антропонімію, а згодом й інші ономастичні галузі.

Науковці вважають, що найактивніше ономастичні студії розвивалися у 60-70-і рр. ХХ століття, коли було чітко розмежовано онімну та апеліативну лексику; з'явилися ґрунтовні теоретичні роботи А.А. Білецького «Лексикологія і теорія мовознавства (ономастика)», О.В. Суперанської «Загальна теорія власного імені», В.О. Ніконова «Ім'я і суспільство»; було опубліковано окремі статті визначних українських ономастологів Ю.О. Карпенка, І. І. Ковалика та ін.; видано низку спеціальних збірників: «Питання ономастики» (К., 1964), «Українська діалектологія та ономастика» (К., 1964), «Територіальні діалекти і власні назви» (К., 1965); окремі монографії: Карпенко Ю.О. «Топонімія гірських районів Чернівецької області. Конспект лекцій» (Чернівці, 1964), його ж «Топонімія Центральних районів Чернівецької області. Конспект лекцій» і «Топонімія східних районів Чернівецької області. Конспект лекцій» (Чернівці, 1965); інші видання: «Тези ІІІ Республіканської ономастичної (гідронімічної) конференції» (К., 1965), «Гідронімічний атлас України (проспект)» (К., 1967). У ці роки активізовано роботу над створенням українського гідронімічного фонду, який згодом увійшов до ономастичної картотеки (сьогодні в Інституті української мови НАН України). У зазначений період українські ономасти активно розробляють і такий важливий аспект топонімічних студій, як картографічний. У той час результатом науково-дослідної роботи у сфері української ойконімії стало видання 26-томної «Історії міст і сіл УРСР»

(1967–1975 рр.), а пізніше – «Етимологічного словника літописних географічних назв Південної Русі» (К., 1981), де вміщено дослідження багатьох історичних ойконімів України. Ойконімним студіям присвячені праці В.В. Лободи, Ю.О. Карпенка, А.О. Білецького, О.А. Купчинського, К.Й. Галаса, Я.О. Пури, Д.Г. Бучка та ін. Сьогодні у сфері ойконімії активно працює відділ ономастики Інституту української мови НАН України.

Звісно, не всі групи власних назв були охоплені увагою дослідників. Так, сучасні ономасти, активно досліджують оронімікон Карпат і мікротопонімію різних регіонів України (праці М.М. Габорака, статті О.І. Гулик, А.Д. Обручар, Т.І. Поляруш, О.В. Зайчківської, Н.В. Сокіл та ін.), які спочатку були на периферії наукового інтересу.

Дослідження в галузі антропоніміки того часу активно представлені працями І.М. Желізняк, Ю.К. Редька, І.Д. Сухомлина, М.Л. Худаша. Варто згадати й про антропонімічну лексикографію, зокрема про «Словник власних імен людей» Л.Г. Скрипник. На сьогодні є оновлене видання цього словника, яке підготували Л.Г. Скрипник і Н.П. Дзятківська (К., 2005), «Словник українських імен» І. Трійняка (К., 2005), словники прізвищ, які уклали В.О. Горпинич разом іншими науковцями, словники прізвищ Ю.М. Новикової та П.М. Стехна, а також відомий широкому загалу «Історико-етимологічний словник прізвищ закарпатських українців» П.П. Чучки (Львів, 2005), «Словник сучасних українських прізвищ» Ю.К. Редька (Львів, 2007) та ін.

На думку С. Вербича, якщо проаналізувати стан ономастичних досліджень 60-70-х, а також 80-х і 90-х рр., то впадає у вічі передусім ґрунтовність і сумлінність, з якими дослідники підходили до вивчення онімного матеріалу. Саме в цей період утверджується принцип, відповідно до якого без індивідуального підходу до аналізу кожної назви, взятої на широкому тлі аналогічних утворень, без урахування всіх її варіантів, детального аналізу фонетики і словотвірної структури неможливо з'ясувати її походження [13, с. 13].

За словам Доценко М.В., період 60-80-ті рр. відзначений багатоаспектним вивченням власних імен (географічний аспект, лексикографічний, логічний, психологічний, семіотичний, художньо-стилістичний, соціологічний тощо), описом різновидів онімів, опрацюванням численних класифікацій, укладанням ономастичних словників [34, с. 19].

Щодо окреслення пріоритетних напрямів ономастичних досліджень, то з-поміж них було визначено такі: а) суцільний опис онімікону в межах України; б) складання українського фрагмента загальнослов'янського ономастичного атласу; в) унормування слов'янської, у тому числі й української, ономастичної термінології. Увагу було акцентовано також на систематичному виданні бібліографічних довідників і покажчиків із ономастики, публікації рецензій на поточну ономастичну літературу, підвищенні наукового рівня ономастичних видань [123, с. 254].

Середина ХХ ст. ознаменувалася виходом окремих українськомовних наукових праць із проблем ономастики за кордоном (в основному – у Канаді, зокрема: «Канадійські місцеві назви українського походження» (1951), «Студії з назвознавства і слов'янський назовничий фольклор у Канаді» (1956) Я. Б. Рудницького; «Слово й назва «Канада» (1955) І. Велигорського). Український топонімікон досить ґрунтовно описується у польській науковій літературі (наприклад, «Назви географічні Бойківщини» (1939) Я. Рудницького, «Топонимастика Лемківщини» З. Штібера, «Назви географічні Гуцульщини» (1950) С. Грабеця та ін.).

Українська академічна ономастика ХХІ століття розвиває науково-теоретичне підґрунтя, закладене в попередні роки, вдосконалюючи методикку опису й дослідження онімного матеріалу.

Однією з найважливіших проблем ономастів є питання систематизації власних назв. В. В. Німчук у «Проекті української ономастичної термінології» виокремлює оніми за номінативною основою, поділяючи їх на: 1) власні назви місць, 2) інші власні назви, 3) живі істоти [87]. Власні імена місць, топоніми, поділено на: ойконіми (назви населених місць); гідроніми, з-

поміж яких вирізняємо пелагоніми (назви морів), потамоніми (назви річок), лімноніми (назви озер), гелоніми (назви боліт) та мікрогідроніми; назви рельєфних утворень (назви гір, гірських масивів) – ороніми, назви урочищ та хороніми – назви територій, частин світу, областей, країв, країн, їх частин, що включають до свого складу і адміністративні одиниці, які, у свою чергу, теж поділено на континентоніми (назви частин світу та материків), регіононіми (назви природних одиниць), сувереноніми (назви окремих держав), райононіми (назви державних адміністративних одиниць) та мікрохороніми [87, с. 36]. Крім зазначених назв географічних об'єктів, у класифікації розмежовано також клас астронімів (назви небесних тіл, зірок, сузір'їв, планет, комет) [87, с. 36]. Найменування різних установ, свят, літературних творів тощо В.В. Німчук групує в інші власні імена без спеціальної термінологізації. У третій групі, живі істоти, наведено характеристику власних імен на позначення живих істот із використанням сучасної ономастичної термінології. Дослідник чітко розрізняє теоніми та міфоніми, виокремлює зооніми, ергоніми, антропоніми з їхніми підкласами [87, с. 37–39].

Н. Подольська онімійною системою вважає «певним чином внутрішньо організовану сукупність онімичних моделей, морфем і формантів» [цит. за 34, с. 93]. Загальноприйнятим є усвідомлення її як гігантської макросистеми, або системи систем, що об'єднує численні системи та підсистеми назв, які відносяться до всіх секторів ономастичного простору [113, с. 50], що трактується як «сукупність власних назв, які вживаються у мові певного народу для іменування реальних, гіпотетичних і фантастичних об'єктів» [113, с. 9], або (через тридцять років) як «комплекс ВН усіх типів, що використовує певний народ у певний час на певній території. Це своєрідний конструкт, який вводиться дослідником для більш ретельного опису окремих ономастичних систем» [114, с. 12].

Згідно із сучасними поглядами на сукупність усіх власних назв певної мови, М.М. Торчинський вважає, що онімний простір становить собою

відкрити систему, кількість онімних полів та інших його різновидів постійно збільшується (особливо це стосується найменувань об'єктів, пов'язаних з ідеологічною і матеріальною сферами діяльності людей). М.М. Торчинський запропонував розгалужену структуру власних імен на матеріалі сучасної української мови. Він визначає ієрархію онімного простору з поділом на поля (топоніми), підполя (гідроніми), сектори (в антропонімії – особові імена), підсектори (у межах прецепторонімів – династіоніми), сегменти (сегменти оронімів – плюсороніми), підсегменти (у ойкохоронімів – урбаноніми), елементи та піделементи (наприклад, елементи зодіоніми та їх піделементи – астеризмоніми) [123, с. 119–120]. Загалом М.М. Торчинський виокремлює шість онімних полів: вітоніми (назви об'єктів живої природи), топоніми (назви географічних об'єктів), космоніми (назви космічних об'єктів), прагматоніми (назви об'єктів, пов'язаних із матеріальною сферою діяльності людини), ідеоніми (назви об'єктів, пов'язаних із нематеріальною сферою діяльності людини) і ергоніми (назви постійних або тимчасових об'єднань людей), у межах яких вирізняє дрібніші структурні одиниці, відповідно до наведених вище різновидів [123, с. 121].

Своєрідну класифікацію власних назв пропонує Л.В. Литвин, яка серед художніх імен виокремлює: 1) імена суб'єктів (антропоніми та зооніми) та імена об'єктів (топоніми, хрононіми та назви артефактів). 2) реальні імена суб'єктів або об'єктів та вигадані імена суб'єктів чи об'єктів. Корпус художніх імен, що належать до групи реальних імен, диференціює на етноніми, загальнономовні (імена, прізвища, псевдоніми) та референційні (історичні імена). До вигаданих імен дослідниця зараховує інтертекстуальні імена з внутрішньою формою (з подальшим поділом на міфологічні, біблійні та літературні) й авторські новотвори; 3) імена-актанти (імена-фони та імена-характеризатори). Невизначеною залишається типологічна належність криптонімів та псевдонімів, на яких дослідниця особливо акцентує [цит. за 34, с. 46].

Загальнонауковим щодо класифікації власних назв вважається підхід, який спирається на розмежування двох великих груп у складі онімного простору:

1. Імена живих істот:

1) антропоніми – власні назви людей: ім'я особове, ім'я по батькові, прізвище, псевдонім, прізвисько;

2) зооніми – власні назви (кличка) тварин. Основними мотивуючими її ознаками виступають переважно: колір шерсті, особливості поведінки й анатомічної будови;

3) міфоніми – власні назви, найменування вигаданих суб'єктів або об'єктів у переказах, казках, міфах.

2. Назви неживих предметів:

1) топоніми – назви географічних об'єктів – міст (астіоніми), сіл, селищ (комоніми), вулиць (урбаноніми), областей (хороніми), річок (потамоніми), озер (лімноніми), морів (пелагоніми) океанів (океаноніми), боліт (гелоніми);

2) космоніми – назви космічних об'єктів;

3) фітоніми – назви рослин;

4) хрематоніми – назви окремих предметів, що охоплюють власні назви матеріальних речей;

5) ергоніми – назви організацій, виробничих і суспільних об'єктів;

6) хрононіми – назви відрізків часу, подій та ін.

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. з'явилося чимало нових наукових праць із проблем ономастики (насамперед дисертаційного і монографічного типу), у яких порушуються питання систематизації пропріативів. Чимало уваги зосереджено на вивченні українських псевдонімів (праці Н.М. Павликівської), активно зароджуються нові теорії: ономастика й етно-та глотогенез слов'ян й українців, міфонімія і язичницькі мотиви в ономастиці України, державні стандарти передачі іноземних онімів українською мовою і навпаки. Маловивченими залишаються ергоніми, хрематоніми, хрононіми, фітоніми та деякі інші неосновні класи онімів.

Можливо, саме тому в останні роки акценти з дослідження топонімів й антропонімів частково перемістилися на опис функціональних, структурних і семантичних особливостей онімів, їхнього потенціалу.

Актуальним нині для фахівців-ономастів є розгляд таких проблем, як:

- 1) структурно-мовна (особливо семантична) специфіка власних назв у порівнянні з загальною назвою;
- 2) місце онімної лексики в системі мови;
- 3) проблема однорідності онімних одиниць (слів, словосполучень), подібності й відмінності між їхніми розрядами (антропонімами, топонімами тощо), підстав класифікації (лінгвальні та екстралінгвальні аспекти);
- 4) виникнення й закономірності розвитку власних назв, роль внутрішньомовних і зовнішніх щодо мови чинників їхньої еволюції;
- 5) характер і ступінь системної організації окремих онімних розрядів та ономастики мови загалом;
- 6) своєрідність літературної ономастики, використання онімної лексики в різних функціональних стилях;
- 7) прикладні питання ономастики (нормативно-мовні, питання перекладу і транслітерації, культурно-естетичні, країнознавчі, лінгводидактичні, методичні тощо). Ця проблематика зумовлює сучасні напрями ономастичних досліджень, до основних із яких відносять: а) загальноономастичні студії (аналіз специфіки власних імен як мовної категорії, структури значення онімів, ступеня мотивованості семантики імені, функцій онімичних одиниць в мові та мовленні тощо); б) історія ономастики (вивчення періодизації національного ономастикону, розгляд питання щодо появи християнських імен, їхньої взаємодії з дохристиянськими в різні часові періоди, історія становлення сучасної антропонімичної формули, історичні зміни в структурі топонімів, належність топоформантів до певних груп мов і под.); в) сучасна ономастика (дослідження складу різних розрядів ономастики сучасного періоду – склад чоловічих і жіночих особових імен населення певного періоду, вивчення сучасної топонімії певної території, демонстрація корпусів імен та прізвищ різних регіонів, граматичні характеристики імен тощо); г) ономастика в літературі та фольклорі (функції і специфіка літературних онімів, зв'язок

ономастикону творів із його образною системою і ідеєю, залежність ономастики художнього тексту від літературного напрямку, взаємодія власних назв і загальних у літературному творі, укладання ономастичних словників певного автора або твору тощо). г) практичні завдання ономастики (орфографія, орфоепія, переклад онімів, складання довідників онімів).

Сьогодні особливо динамічно розвивається наукове опрацювання особливостей онімного простору творів окремих письменників. Зростання зацікавлення авторськими власними назвами вмотивовано тим, що їх вибір, використання та внутрішня форма належать до характеризувальних чинників письменницького стилю. Власні імена репрезентують авторське бачення тексту, персонажів, дійсності, експлікують мовну картину світу та ідейно-змістовий рівень твору. Як і всі мовні одиниці, оніми відображають унікальне сприйняття дійсності певним народом і є ключовим складником його культурної мовної картини світу. Власні назви на рівні художнього тексту концентрують у собі національнокультурну інформацію про соціум та надають читачеві відомості про його історію, менталітет, видатних особистостей та ін.

1.2. Теоретико-методологічні аспекти дослідження літературних онімів в українському мовознавстві

Упродовж останніх десятиліть проблеми функціонування власних назв у художньому тексті неодноразово потрапляли в дослідницький фокус, що і сприяло виділенню цього напрямку ономастичних досліджень у самостійну дисципліну – поетонімологію, або літературну ономастику. Такі роботи успішно реалізують у річищі ономастики, що уможлиблює аналіз відповідних авторських ономастиконів з опертям на лінгвістичні, літературознавчі, філософські, психологічні, історичні, соціологічні, культурологічні засади. Дослідження в галузі літературної ономастики зорієнтовані на широке коло питань, пов'язане з використанням власних імен

у художньому тексті: специфіку літературних онімів, їхні функції у творі, стилістичний опис ономастикону того чи того художника слова, експресивні можливості ономастичних одиниць у прозовому та поетичному тексті, властивість літературного імені бути засобом репрезентації найрізноманітніших знань автора про світ тощо.

В.М. Калінкін звертає увагу, що специфіка онімного простору художнього твору існує у сфері розмежування між реальною та літературною пропріальними системами, чітко проявляється у структурі поетонімосфери. «Неперервний континуум» онімного простору мови, «доступного окремому індивідуумові лише у фрагментарному вигляді», в певному сенсі протистоїть доступному в повному обсязі конструктивно й семіотично завершеному онімному простору художнього твору [47, с. 84]. За словами дослідника, такі ознаки як статичність, замкнутість й антропоцентричність ономастичного простору художнього твору дають змогу розглядати його як самостійне явище, яке функціонує автономно [47].

Початки поетонімології лежать у фольклорознавчих студіях. Дослідники усної народної творчості Й. Бодянський, М. Костомаров, Я. Головацький, О. Потебня, О. Афанасьєв, І. Нечуй-Левицький, І. Срезневський, М. Максимович, Ф. Буслаєв, О. Веселовський та ін. звертали передусім увагу на ті власні назви, що належали до репрезентативної лексики слов'янського, зокрема українського, фольклору, на ті оніми, що були вжиті на позначення образів-символів. Іншими словами, вони вивчали не онім сам по собі, а шукали історичні прототипи, міфологічні джерела того чи того персонажа фольклору. Так, Й. Бодянський, засновник східнослов'янської славістики, який, за словами Н.С. Колесник, «поряд з Я. Колларом, Ф. Міклошичем, одним із перших звернув увагу на цінність народної творчості для наукових студій, у дисертаційній роботі «О народной поэзии славянских племен» (1837) загалом небагато місця присвятив власне онімам, а саме: дослідник залучає окремі імена як приклади, коли йдеться про насиченість слов'янських народних пісень демінутивними формами (Іван,

Ваня, Івась, Івасько, Івасенько, Івасечко і т. д., Ян, Янко, Яничек, Ясь, Ясенько; Анна, Аннушка, Ганна, Ганночка, Ганнонька, Ганнуся, Ганнусенька, Ганнулька. Ганнулечка, Галя, Галочка, Галонька і т. д.); назви рік та міст згадує, коли говорить про варіативність, притаманну народній поезії (Дунай, Дон, Москва, Київ, Краків, Прага, Бистриця, Білград і т. д.) [65, с. 36].

Ф. Буслаєв, на противагу Й. Бодянському, цікавився не пісенним, а епічним фольклором. Серед його праць варто згадати такі: «Об эпических выражениях украинской поэзии» (1850), «Эпическая поэзия» (1851), «Русский народный эпос» (1859), «О народной поэзии в древней русской литературе» (1861), «Русский богатырский эпос» (1862), «Бытовые слои русского эпоса» (1871), які містять як певні інтерпретації власних найменувань передусім міфічних персонажів фольклору, так і спостереження щодо специфіки фольклорних творів, фольклорної мови, фольклорного слова. Як і Й. Бодянський, Ф. Буслаєв наголошує на вагомості свідчень народної творчості, яка відтворює події, характери в усій життєвій повноті і різноманітності зовнішніх обставин, з усією глибиною та щирістю вірувань і переконань [7, с. 89]. Мова, на думку Ф. Буслаєва (і фольклорна онімія як її складник), з більшою пружністю утримує в собі давнину порівняно з поетичним змістом казок і пісень, який залежніший від змін долі народу і більш підпорядкований особистій сваволі [7, с. 148]. Така позиція дає змогу вченому, попри зауваження в одній з вище згаданих статей, що оніми в народних переказах не мають жодного змісту і є пізнішими вкрапленнями, шукати в багатьох власних назвах героїчного епосу міфологічну основу. Так, особове ім'я богатиря Муромця Ілля Ф. Буслаєв пов'язує з язичницьким богом Перуном, прізвисько князя Володимира Красне Сонечко – з Дажбогом, Сварогом, найменування міфічних персонажів Змія Горинича та баби Горинянки виводить від апелювання гора [7, с. 102, 183–184]. Проте чи не найбільше уваги приділив дослідник назвам річок, які, зважаючи на природні умови Русі, умови побуту наших предків, стали основою їхніх міфічних

уявлень: епос оспівує знамениті ріки, персоніфікуючи їх з богатирями давнішої доби. Персоніфікація ж важливих для етносу річок була викликана потребою виділити із загальної маси нецікавих уявлень чітко визначені й точні обриси відомої ріки [7, с. 173]. Розмірковуючи над проблемою тісного взаємозв'язку мови і мислення народу – творця фольклорних скарбів, над особливостями мови тих часів, яка була не зовнішнім вираженням, а суттєвим складником цілісної морально-етичної діяльності всього народу, він пише: «Власна назва міста чи якогось урочища змушувала пригадати цілу казку, казка базувалася на переказі, частково історичному, частково міфічному; міф одягався в поетичну форму пісні, пісня звучала на громадському святі, весіллі, чи на похороні. Усе відбувалося так, як повелося споконвіку...» [7, с. 25]. Отже, можливо, сам того не усвідомлюючи, бо наведена цитата мала на меті насамперед переконати в традиційності мови фольклору, її здатності зберігати архаїчні елементи, які найменш залежні від волі окремої особистості, Ф. Буслаєв зауважив, що конкретне фольклорне ім'я може бути пов'язане з певним сюжетом, доволі давнім за походженням, бути його маркером.

Однією з найвагоміших праць відомого вченого М. Максимовича, присвячених народній міфології, є «Дни и месяцы украинского селянина» (1856), в якій учений наводить, покликаючись на народні перекази з доби язичництва, народну етимологію деяких назв свят (Сухий четвер, Русальний тиждень, Рахманський Великдень), казкових героїв (Котигорошка), богів (Ярило – бог весни, назва якого походить від слова яро чи яр – весна, від якого узяла початок і назва хліба, що сіють навесні – ярина; Кострубонько – сама весна, персоніфікована в чоловічій іпостасі, одне і те ж, що й російська Кострома та Ярило – бог весни). У праці проаналізовано найменування однієї з улюблених казок українців «Про Котигорошка» та виписано давньослов'янсько-давньогрецько-давньоіндійські міфологічні паралелі до імен казкових героїв: Солнце-мати (у Чеха Вацерада, сучасника Нестора, слов'янська богиня Летница) – Латона, Морская пани / Лада – Венера –

Лакшми; Солнце-Царь – Дажьбог. Здійснений огляд дав ученому змогу підсумувати: увійшовши в коло народних руських пісень, звичаїв, вірувань, казок, ми разом з тим неодмінно опиняємося в колі міфології; бо в усьому тут «яскраво пістріє і дзвінко відлунює пращурівська, язичницька давнина Руської землі, донині не розгадана, але яку тепер вивчають та спостерігають з належною увагою та розумінням» [78]. М. Максимович наводить також паралелі з апелятивною лексикою, засвідченою, наприклад, українським просторіччям (коструб, перун), і робить висновок: імена язичницьких богів, переходячи в назви загальні, утримували децицію їхніх властивостей і приналежностей [78]. Це спостереження щодо апелятивації з часом давніх міфонімів теж важливе для сучасних фольклоронімних студій. Детально розглянувши купальський обряд, учений висловлює припущення про співвіднесення в текстах пісень, які його супроводжують, християнського імені Ганна і язичницького Купала з одним образом – «водною богинею Купалою або Купальницею, яку згодом буде названо Ганною або Анною» [78, с. 244]. Як і Ф. Буслаєв, щоправда, швидше за нього, М. Максимович зауважив, що у фольклорних текстах із часом язичницькі теоніми було замінено християнськими іменами.

О.О. Потебня не залишив спеціальних праць, присвячених власним назвам. У розвідці «Малорусская народная песня по списку XVI века» (1860) згадку в одному з аналізованих пісенних текстів про такий давній символічний образ, як Дунай, О. Потебня пояснює патетикою висловлювання, яке вимагає архаїки [100, с. 35]. У праці «Объяснения малорусских и сродных народных песен» (1883) висловлює чимало слушних думок стосовно різних фольклоронімів. Увагу вченого насамперед привертають теоніми, як християнські, так і язичницькі. Образи, позначені аналізованими християнськими назвами Бог, Богородиця, на його думку, є контамінацією християнських та язичницьких вірувань: «запозичається те нове, що споріднене із старим» [100, с. 223]. Учений подає також кілька етимологічних етюдів, що стосуються онімів або тих назв, які дехто з його

сучасників вважав найменуваннями язичницьких богів. Серед згаданих власних назв О. Потебня виділяє також ті, які є назвами реальних людей і місць: шинкарка Хайка, села Медобори і Товтри, Михайлівці та Юринівці [100], але більшість ужитих у пісенних текстах особових назв не пов'язує з конкретними особами, вважає, що хоча первісно найменування присутніх упліталися в тканину пісні, але потім могли там і залишитися [100, с. 211], на матеріалі болгарської пісні зауваживши, що такому процесові сприяло входження імені до формульного заспіву, у якому воно ставало постійним [100, с. 75]. О. Пчілка в невеликій розвідці 1903 року «Українські колядки» наводить конкретні випадки заміни давніх язичницьких божеств, їхніх імен новими християнськими персонажами та їхніми іменами [65].

Починаючи із 40-х рр. XIX ст. інтерес до власних імен у слов'янській міфології зростає. І.І. Срезневський у працях «Святилища и обряды языческого богослужения древних славян по свидетельствам современным и преданиям» (1846), «Исследования о языческом богослужении древних славян» (1848), розглядаючи фольклор як джерело дослідження народних звичаїв і обрядів, які увібрали в себе сліди давніх язичницьких богослужінь, також торкається проблеми міфонімії та здійснює спробу відновити язичницький пантеон. Українській міфології, збереженій у традиційно-побутовій культурі та власних іменах приділено також увагу в працях К. Сементовського, П. Чубинського, М. Сумцова, М. Драгоманова, О. Афанасьєва, О. Веселовського, Е. Анічкова, В. Милорадовича, Б. Грінченка, М. Грушевського, М. Костомарова, І. Вагилевичева, Я. Головацького, І. Нечуя-Левицького. Оpubлікований курс лекцій «Слов'янська міфологія» М. Костомарова на час появи був однією з найфундаментальніших праць, у якій слов'янську міфологію розглянуто в контексті історико-генетичних, порівняльних і смислових характеристик. Учений аналізує міфоніми в балтослов'янському (почасти індоєвропейському) контексті, заклавши в українській філології початки міфологічного підходу. Я. Головацький у невеликому за обсягом нарисі

«Виклади давньослов'янських легенд, або міфологія» спробував описати слов'янську міфологію, космогонію, культи, богослужіння в усій їхній повноті з численними паралелями в інших європейських культурах. І. Нечуй-Левицький в етнографічно-фольклористичній розвідці «Світогляд українського народу», спираючись на видання українського фольклору XIX ст. та власні записи з рідної йому Київщини, розглядає українську міфологію в історії її розвитку серед інших слов'янських і неслов'янських культур. У його ескізі, одному з перших системних оглядів української міфології, названо та описано язичницьких богів: Господаря, Сонце, Зорю, Хмару, Весну, а також Громовика, Купала і Коляду; наведено також окремі етимології, трапляються спроби пояснити виникнення деяких міфонімів, наприклад таких, як: Купайло, Воротар, Кострубонько [85, с. 32–33, 44].

Названі вище дослідники, аналізуючи давні вірування слов'ян, називають язичницьких богів, а також наводять засвідчені в усній народній творчості антропоніми й християнські теоніми, які стали найменуваннями персонажів, що їх заступили. Трапляються в роботах також спроби етимологізування, намагання пояснити виникнення деяких міфонімів, але частіше до них звертаються у зв'язку з потребою інтерпретувати того чи того персонажа. Нерідко вчені використовували оніми як додатковий аргумент задекларованих ними думок. Звернуто також увагу на багатойменність давніх божеств. Але жоден зі згаданих дослідників, жодна зі згаданих праць не були зорієнтовані на вивчення, власне, онімів. Праці XIX століття, серед яких переважають етнографічно-фольклористичні, стосувалися насамперед поглибленого вивчення релігійного світогляду наших предків. Власні назви залучено до аналізу здебільшого принагідно, їх ще не усвідомлювали як окремий об'єкт дослідження, самостійну смислову сутність, вивчали передусім як атрибут персонажа, певного сюжету і навіть жанру Цей «несамостійний, підсобний по відношенню до зацікавлених в ономастиці дисциплін» етап, зрештою пройшла, за С. Роспондом, уся слов'янська ономастика [цит. за 65].

Серед праць ХХ ст., присвячених вивченню прадавньої дохристиянської міфології, а в її контексті й ономастики, варто згадати розвідки В. Гнатюка «Нарис української міфології» (1918), К. Сосенка «Різдво – Коляда і Щедрий Вечір: Культурологічна оповідь» (1928), І. Огієнка «Дохристиянські вірування українського народу» (1965). Аналізуючи давньоукраїнські свята, їхні головні образи, походження, символіку, язичницький світогляд, учені розглядали їх як підоснову нашого християнства, пробуючи шукати спільні гуманістичні основи язичницької та християнської віри, що неодмінно призводило до язичницько-християнських ономастичних паралелей. Цікаві приклади текстів з міфонімами та побіжні коментарі щодо їхнього використання містять етнологічні студії О. Воропая (1958, 1966) і С. Килимника (1955, 1962).

За словам Н.С. Колесник, друга половина ХХ століття стала добою остаточного оформлення ономастики як самостійної дисципліни та позначений справжнім розмахом ономастичних досліджень. В українській ономастиці об'єтом дослідження стали власні назви, засвідчені різними жанрами фольклору: думами, казками, анекдотами, історичними піснями, обрядовою поезією, прислів'ями і загадками (див. детальніше [20, 30, 63, 65, 66, 92, 93, 98, 99, 102, 134]).

З другої половини ХХ століття розпочинається й дослідження онімів у літературних творах. Серед відомих вітчизняних дослідників, які зробили вагомий внесок у розробку загальних принципів та методів дослідження поетонімів, варто згадати Л.О. Белея, В.М. Галич, В.М. Калінкіна, Ю.О. Карпенка, Г.П. Лукаш, М.Р. Мельник, В.М. Михайлова, І.В. Черновалюк та інших.

За словами І.А. Корнієнко, тривалий час поетична ономастика цікавила дослідників як прикладна дисципліна, що використовується для публікації різних коментарів до художніх текстів, у складанні словників власних назв до художніх творів. Між тим, проблема вивчення власних назв у художніх

текстах актуалізувалася і стала розумітися глибше зазначених вище прикладних завдань.

Новітня українська літературна ономастика має помітні досягнення. М.В. Доценко, узагальнюючи основні наукові напрацювання української літературної ономастики, зауважує, що сучасна українська літературна ономастика має помітні досягнення й виокремлює кілька ономастичних шкіл на теренах України: 1) одеську (С. С. Аксьонова, Е. В. Боева, Л. М. Буштян, О.Б. Іванова, О. Ю. Карпенко, Ю. О. Карпенко, І. О. Мариненко, С. Г. Мисик, І. В. Мурадян, С. А. Нагачевська, Т. Д. Сулова, І. В. Черновалюк, Т.Ф. Шумаріна); 2) донецьку (М. В. Буєвська, Т. М. Вінтонів, В. В. Калінкін, Г. П. Лукаш, Н. В. Мудрова, Є. С. Отін, В. Д. Познанська, Т. В. Чуб, та ін.); 3) ужгородську (Л. О. Белей, С. М. Пахомова, П. П. Чучка та ін.); 4) київську (С. О. Вербич, І. М. Железняк, О. І. Іляді, В. В. Лучик, В. П. Шульгач та ін.) [34, с. 21].

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття у сфері літературної ономастики були захищені кандидатські дисертації Е.В. Боевої («Антропонімія повістей М. В. Гоголя», Одеса, 1993), В.М. Галич («Антропонімія О. Гончара: природа, еволюція, стилістика», Київ, 1993), Т.І. Крупеньової («Ономастика драматичних творів Лесі Українки», Одеса, 2001), Л.І. Селіверстової («Ономастикон у поетичному ідіолекті Яра Славутича», Харків, 2003), А.В. Соколової («Онiмiчний аспект проблеми ідіостилію письменника (на матеріалі зіставлення антропонімії у романах Григорія Тютюнника «Вир» і Василя Земляка «Лебедина згряя»), Одеса, 2003), Н.Я. Бияк («Особливості найменувань осіб в українській художній прозі та збереження їх функцій у німецькомовних перекладах», Івано-Франківськ, 2004), О.В. Климчук («Літературно-художній антропонімікон П. Куліша: склад, джерела, функції», Ужгород, 2004), Т.М. Наумової («Номінація особи у сатирично-гумористичних текстах Івана Франка та Володимира Самійленка», Київ, 2004), О.О. Усової («Ономастикон художніх творів Миколи Хвильового», Донецьк, 2006), Л.Д. Шестопалової

(«Специфіка антропонімів у химерній прозі (на матеріалі творчості В.Г. Дрозда), Одеса, 2006), Г.В. Шотової-Ніколенко («Онімний простір романів Ю. І. Яновського», Одеса, 2006), О.Р. Сколоздри О. Р. («Онімна та апелятивна номінація особи в малій прозі Івана Франка», Львів, 2009), М.В. Доценко («Поетоніміка модерністської та постмодерністської прози», Вінниця, 2018), Д.В. Козловської («Структурно-семантичні та функціональні стилістичні характеристики поетонімії романів українських письменниць початку ХХІ століття», Вінниця, 2018) та ін., опубліковані низка статей (Л.Ю. Вакалюк, А.І. Вегеш, О.П. Григорчук, В.О. Діц, Л.Г. Касьян, Г.К. Конторчук, Н.М. Левченко, Г.П. Лукаш, Т.О. Лях, Л.М. Полюга, О.В. Саврей, О.О. Семенець, І.Д. Сухомлин, В.А. Чабаненко, Т.К. Черторизька).

Літературна ономастика вивчає особливості вживання онімів у тексті художнього твору і за його межами. Цей напрям виник на межі ономастики та стилістики, поетики і лінгвістики тексту. Методологію підходу використовують для дослідження функціонування реальних і вигаданих власних імен в аспектах їхньої індивідуальної трансформації, а також для аналізу поетонімних доробків певних авторів або окремих творів. Літературна ономастика спрямована на поглиблення розуміння категорій «загального» – «часткового» – «особливого» (мовного – мовленнєвого – індивідуального) в семантико-стилістичній системі мови письменника, елементом якого і є власні назви.

Виділення самостійної наукової дисципліни передбачає закріплення за нею спеціалізованого найменування. К. Б. Зайцева запропонувала називати розділ лінгвостилістики, що вивчає оніми в художній літературі, «стилістичною ономастикою», а її різновиди – «стилістичною антропонімікою», «стилістичною топонімікою» тощо [44, с. 30].

У монографії «Теорія і методика ономастичних досліджень» синонімічно вжиті поняття «літературна ономастика», «поетична ономастика», «ономастика художнього тексту» [77, с. 10, 217, 220].

Відповідно до жанру досліджуваних творів, зафіксовано уточнення терміна «літературна ономастика»: а) ономастика поезії, або поетична ономастика (лірика, поеми, балади); б) ономастика художньої прози, або художня ономастика (новели, оповідання, романи); в) ономастика драматургії, або драматургійна ономастика (комедії, драми, трагедії) [84, с. 112–113].

Для аналізу власних імен в художній літературі та персоніфікації художнього образу (істоти або неістоти) традиційно було обрано терміни «ім'я» або «власне ім'я». Щодо художніх текстів, конкретизують: ім'я дійової особи, ім'я літературного персонажа, ім'я персонажа. Зокрема, В. Ніконов запропонував дефініцію: «Ім'я персонажа – один із засобів створення художнього образу, воно може характеризувати соціальну належність, передавати національний і місцевий колорит, а якщо дія відбувається в минулому, то відтворювати історичну правду (або руйнувати її, якщо ім'я вибрано всупереч правді)» [65, с. 234]. У цьому визначенні констатовано тісний зв'язок власної назви художнього твору з суспільством і суспільними умовами, але не уточнено його специфіки в структурі художнього тексту як самостійної одиниці. Тривалий час основним для позначення власного імені у художньому тексті був термін «літературний антропонім» – «усі без винятку особисті власні імена, якими іменують персонажів» [65, с. 152]. М. В. Карпенко під літературними антропонімами розуміла тільки власні імена, створені автором, включаючи імена реальних історичних осіб, використані в художніх творах як імена персонажів [51, с. 24]. Згодом науковці почали вважати літературними антропонімами всі власні імена в номінації персоніфікованих художніх образів. В аналізі топонімів, зоонімів художнього тексту впроваджено терміни «літературний топонім», «літературний зоонім». А термін поетонім запозичили із літературознавства для позначення умовних екзотичних, міфологічних, тобто наділених певним поетичним змістом власні імена [113, с. 30]. Для поетичної ономастики необхідно було розширити значення терміна поетонім.

Сучасні лінгвісти зауважують, що літературна ономастика, окрім номінативної, виконує ще кілька специфічних функцій: характеризувальну, стилістичну та ідеологічну функції.

Ю.О. Карпенко зазначає, що «організаційна роль онімного простору в структурі художнього тексту зумовлена системністю цього простору: групуванням власних назв за лексичними розрядами залежно від семантичної функції, їхніми словотвірними особливостями, стилістичною належністю, віднесенням до категорії узуальності, ступенем експресивності» [54, с. 75]. Усе це відбивається в художньому творі та відіграє конструктивну роль у передачі людських стосунків, оцінок та інших характеристик.

Аналізуючи відмінності власних імен в ономастичних полях художнього твору, О. І. Фонякова групує поетоніми за кількома ознаками:

а) за специфікою денотативного значення власних назв у загальних іменниках національної мови і в ономастичному просторі художнього тексту (тобто опозиція типу антропоніми – топоніми, топоніми – урбаноніми, особисті імена – прізвища, власні імена – прізвиська і т. д.);

б) за способом художньої номінації в художніх текстах (опозиція: лексичні засоби з урахуванням контекстуальних і індивідуально-авторських підходів і т. д.);

в) за співвідношенням власних назв у поетичній ономастиці з національними іменниками мови народу (опозиція: реальні – вигадані, часте – рідкісне і т. д. при характеристиці поетонімів) [129, с. 104].

І.А. Корнієнко та О.В. Самар вважають, що під час класифікації поетонімів необхідно враховувати єдність процесу «реальна ономастика – автор – поетична ономастика», який має важливе значення під час створенні художнього тексту. Це дозволяє дослідникам виокремити в поетичному ономастичному просторі такі розряди поетонімів:

– історичні власні імена для історичних персонажів, місць, подій у художньому тексті;

– історичні власні імена для вигаданих автором художніх образів;

- загальноживані імена і назви національної ономастики для вигаданих автором художніх образів;
- поетоніми вигаданих образів, створених за моделями національної ономастики (напівреальні імена);
- авторські поетоніми, створені для посилення експресії імені під час характеристики художнього образу без урахування специфіки національної ономастики;
- вигадані поетоніми для нереальних художніх образів, що не мають прямої співвіднесеності з об'єктивною дійсністю [68, с. 49].

Письменник використовує власні імена не так для розрізнення суб'єктів розповіді, як з естетичною й образотворчою метою. Будь-яка власна назва пов'язана зі змістом цілого твору, а також з тематично однорідними або контрастними рядами паралельних імен. Літературні оніми істотно відрізняються від реальних онімних одиниць. Якщо порівняти, наприклад, антропоніми, носіями яких є члени будь-якого колективу, з антропонімами окремо взятого літературного твору, виявляється, що в літературному творі імена розкладені у впорядковану систему. Ця система назв відіграє виняткову роль у реалізації ідейно-художнього задуму письменника. Письменники при виборі імен враховують їхню фонеміку, морфеміку, які сприяють передачі експресивних відтінків. Автори послуговуються реальним іменником, загальноприйнятою формулою, за допомогою якої можна передати інформацію про соціальне, національне, вікове становище іменованої особи. Крім того, склад і поєднання онімів залежить також від соціальної й естетичної позиції автора художнього тексту, від загальної культури письменника та культури того середовища, в якому живе персонаж.

Висновки до 1 розділу

Дослідження в галузі літературної ономастики зорієнтовані на широке коло питань, пов'язане з використанням власних імен у художньому тексті: специфіку літературних онімів, їхні функції у творі, стилістичний опис ономастикону того чи того художника слова, експресивні можливості ономастичних одиниць у прозовому та поетичному тексті, властивість літературного імені бути засобом репрезентації найрізноманітніших знань автора про світ тощо.

Онімні одиниці – це специфічна мікросистема, що увібрала в себе історичні, соціальні і культурні чинники, які відображають життя народу. Літературні власні імена відрізняються від звичайних онімних одиниць своєю вторинністю щодо загальної ономастики, впорядкованістю системи і важливою роллю в реалізації ідейно-художнього задуму письменника. Особливості вживання онімів в тексті художнього твору вивчає літературна ономастика (поетична ономастика).

Специфіка літературних онімів становить вагоме змістове навантаження, вторинність щодо загальної ономастики, упорядкованість поетонімної системи. Письменники при виборі власних назв враховують їхню фонеміку, морфеміку, які сприяють передачі експресивних відтінків. Склад і поєднання онімів залежить від соціальної й естетичної позиції автора художнього тексту, від загальної культури письменника та культури того середовища, в якому живе персонаж. На сьогодні окреслено декілька класифікацій поетонімів за різними ознаками. Літературні власні імена поділяють на розряди з позиції сюжетного функціонування, образної характеристики, змістової значущості тощо. Оними часто класифікують з урахуванням їхньої стилістичної функції в художньому тексті, яка виступає на перший план і сприяє реалізації художнього вираження.

За словами дослідників, такі ознаки як статичність, замкнутість й антропоцентричність ономастичного простору художнього твору дають

змогу розглядати його як самостійне явище, яке функціонує автономно. Дослідники ономастичного матеріалу в художніх текстах одностайні з тим, що праця письменника в доборі власних назв – це досить складний і водночас важливий творчий процес, який відбувається під впливом низки інтралінгвальних та екстралінгвальних чинників, а саме: жанрово-родових особливостей, специфіки світогляду митця, його творчого задуму, джерел творів, історичної основи, хронотопу, на якому побудована сюжетно-композиційна канва.

РОЗДІЛ 2.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОНІМІВ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

2.1. Специфіка художнього мовлення Євгена Гуцала

Євген Гуцало – відомий український письменник другої половини ХХ ст., різноплановий, багатогранний, політематичний. Поряд із В. Дроздом, Р. Іваничуком, Гр. Тютюнником, Вал. Шевчуком, Є. Гуцало належить до тих письменників, які формували обличчя молоді прози 60-х років.

Мовотворчість письменника є потужним джерелом збагачення системи української мови. Авторська специфіка у використанні мовних засобів зумовлена загальним станом мови відповідної епохи й тим літературно-стильовим напрямом, до якого належить письменник.

Основними ознаками художнього письма Євгена Гуцала є лірична сугестія, філософічність, психологічна глибина, звернення до нераціонального: інстинктів, емоцій, підсвідомості, інтуїції, що в системі зумовлюють специфіку ідіостилю митця. Оригінальність художнього світу Є. Гуцала зумовлена його тонким психоемоційним сприйняттям навколишнього світу та намаганням втілити в прозі етико-філософські пошуки, характерні для ліричних творів.

Творчість Є. Гуцала вивчали багато відомих українських літературознавців: Ю. Барабаш, Г. Гримич, І. Дзюба, В. Дончик, М. Жулинський, Н. Зборовська, М. Ільницький, О. Ковальчук, Н. Полохова, В. Фащенко та ін. І всі вони одностайні в тому, що усвідомлення діалектичної єдності світу природи й людини, лірико-поетичне, або ж лірико-романтичне, осягнення дійсності становлять показові риси гуцалівської естетики [94, с.131]. Тому ідіолект цього письменника словесно щедрий, нюансований, із чіткими акцентами на деталях, суб'єктивним переживанням кожного моменту [32, с.14]. Неореалістичні тенденції вдаються автору

завдяки імпресіоністичним прийомам зображення «природності буття у всьому багатстві його подробиць і проминальних, але важливих для людини станів» [128, с.508].

Увійшовши в літературу в 60-ті роки, Є. Гуцало постав як серйозний, вдумливий автор, у центрі уваги якого завжди перебувала людська особистість. Назва першої книжки новел «Люди серед людей» (1962) надалі стала творчим кредо письменника. Ліризм оповіді, психологічна глибина, наявність психологічних канонів (за Л. Тарнашинською, психологічний канон родинного вогнища”, психолого-іронічний канон позиченого чоловіка”), словесно-образна місткість, неординарні характери визначальні риси творчої манери письма Є. Гуцала.

Митець успішний і в малій новелістичній формі (настрійний етюд, поезія у прозі, сюжетне оповідання), і у великій прозі (повість та роман). Він майстер психологічної прози, якого передусім хвилюють проблеми духовності, чистоти, народної моралі, так звана екологія душі. Усе це розкривається в його оповіданнях, майже кожне з яких «відшліфований шедевр», і «дивовижних повістях» (В. Плющ) 70-х років. Більшість із них піддавалися несправедливій жорсткій критиці за те, що їх герої просто живуть, люблять, радіють, страждають, а не вирішують кардинально важливі проблеми, що виявляють соціальний зміст їхніх характерів і вчинків. Зовнішні події у прозі Є. Гуцала нерідко лише тло, а справжній зміст його творів це стан, настрої, почуття, переживання героїв. Його рефлектуючі герої вирішують екзистенційні проблеми буття, прагнуть зберегти внутрішню свободу вибору. У прозі Є. Гуцала органічно поєдналися різні типи психологізму (експресивний, оповідний, філософсько-епічний, аналітичний, хронотопічний) та напрями психологічного аналізу, проте домінуючим є психолого-аналітичний підхід до відтворення внутрішнього життя героїв. Шляхом заглиблення у внутрішній світ героя письменник прагнув відтворити зв'язок психічного і соціального, з'ясувати внутрішні мотиви вчинків, поведінки. Концептуально-змістовими особливостями психологізму новел,

оповідань, повістей Є. Гуцала 70-х років ХХ ст. є наскрізна психологізація зображення, побудова моделі світу як системи опозицій або співвіднесень: особистість та її внутрішній світ соціум, соціум особистість, соціум культура природа, що відтворюють взаємозв'язок людини і світу.

Проза Є. Гуцала 70-х років містить виразний автобіографічний елемент, це твердження насамперед стосується повісті-дилогії «Сільські вчителі» та «Шкільний хліб», у якій письменник намагався розповісти про життя сільських вчителів, таких, якими були його батьки, їх нелегкий сільський побут.

Письменник утвердив екзистенціальну концепцію людини і світу, зосередившись на деталях і нюансах душі, відтворив поетичну філософію буття замість винесення на перший план соціального детермінізму. Основними художніми критеріями реалістичної прози Є. Гуцала були чесність і правдивість авторської позиції, вибір героя, який в основному не відповідав вимогам соцреалістичного канону (рефлектуючий інтроверт, дивак, оптиміст-життєлюб, філософ), максимальна зосередженість на його внутрішньому світі, орієнтація на вічні людські цінності.

Митець створив індивідуальні характери героїв, виокремивши їх провідні риси, показав глибокий взаємозв'язок соціальних обставин і внутрішнього світу особистості. Особливістю характеротворчої манери письменника є те, що він навіть у невеликому за обсягом оповіданні розкриває яскраві психологічні типи, творить неординарні характери героїв. Є. Гуцало виписує характери героїв завжди різнопланово, обов'язково виокремлюючи провідну рису, захоплення, пристрасть, виносячи їх у назву твору (оповідання «Несамовитий, шалений Кирик», «Легкий, веселий», «Пісня про джигуна Овдія Гору»). Визначальний принцип характеротворення у прозі письменника це відображення одвічного боріння світлого й темного, доброго й злого начал людської душі. Розкриваючи характер героїв у взаємозв'язку зі світом, Є. Гуцало намагався пізнати внутрішній світ, таїни душі, почуття, прагнення, моральні цінності людини шляхом психологічного

аналізу. Психологічний світ героя розкривається через мотивацію його поведінки, вчинків. Мотивація дій розкрита на рівні заглиблення у внутрішнє життя: думки, сни, переживання, внутрішні монологи. Монологічно-психологічна характеристика героїв доповнюється авторською оцінкою, логічною підосною сюжету. Герої прози письменника несуть інформацію про світ, у якому відбилася людська діяльність як конструктивна, так і руйнівна. Вагомого значення в розкритті психологічної моделі світу набуває портретна характеристика. Розкриття переживань, відображення змін настрою досягається через виключно насичену портретну деталь, видимої мову почуттів героя (міміку, жести, пози, вираз обличчя). У портретній характеристиці героїв письменник уважний до найдрібнішої рисочки зовнішності, яка індивідуалізує образ, робить його живим, свідчить про певну рису характеру або вказує на вік. Психологічні портрети позначені високим динамізмом. Неперевершений знавець вікової психології, Є. Гуцало зобразив героїв на етапі становлення, активних шукань власного я, визначення в житті, переконливо відтворив такі вікові етапи, як дитинство, юність, зрілість тощо. Письменник розкрив психологію й оригінальне світосприйняття міського жителя і селянина, їх погляди на дійсність. Улюбленим художнім прийомом Є. Гуцала є «оголення» душі героя, у зв'язку з чим твори набувають сповідального характеру.

Сюжети Є. Гуцала відбуваються у повоєнному селі й місті. Місце й час перебігу дії конкретизовані. Герої постійно перебувають у чітко визначеному просторі, який безпосередньо впливає на них. Є. Гуцало моделює тип динамічного простору змінного впродовж твору місця перебування героя. Модель сільського життя письменник намагався показати зсередини, через детальне розкриття психології героя, загострену увагу до морально-етичної проблематики та пов'язаних з нею проблем духовності й морального вибору.

Є. Гуцало почувався найбільш невимушено, розкуто, живописуючи красу природи й людей, охоче фіксує улюблений ним стан осяяння, здивування перед світом, те медитативне передчуття радості й любові, яке

великою мірою визначає загальний настрій його ліричної прози («В полях», «Просинець», «Олень Август», «Вечір-чечір», «Скупана в любистку», «Клава, мати піратська», «Весняна скрипочка згори», «Запах кропу», «У сьайві на обрії»).

Вироблена ще в ранніх оповіданнях тонка акварельна манера письма, дитинна чистота і ясність світовідчуття, відкритість ліричного героя до прекрасного в усіх його проявах – усе це, поєднане з гострою увагою до народних характерів, інших національних прикмет – вічних і нових, склало основу його художнього стилю.

У 60-ті роки, поряд із ліричними оповіданнями, етюдами, замальовками, поезіями в прозі, було опубліковано дві вагомі повісті Є. Гуцала – «Мертва зона» (1967) та «Родинне вогнище» (1968, інша назва – «Мати своїх дітей»). Тоді ж, у другій половині 60-х, було написано й повість «Сільські вчителі», надруковану трохи згодом.

У повісті «Мертва зона» відбилосся нове, формоване в 60-ті роки, бачення війни як тотального спустошення світу людей. Мертва зона – це те, що завжди породжується тоталітаризмом – чи то гітлерівського, чи то сталінського гатунку. І в зоні люди залишаються людьми, вони здатні на благородство, героїчний вчинок, але вони – приречені. Це суперечило «возвеличенню героїчного подвигу народу», ламало схеми, в яких закріпилася воєнна тематика.

Такий погляд на війну утверджує письменник і згодом у низці оповідань та повісті «З вогню воскресли» (1978), в основу якої покладено розповіді мешканців спалених сіл. Не вписувалась у жорсткі ідеологічні схеми й концепція повісті «Родинне вогнище», розповідь про повоєнну відбудову і на перший погляд малопомітну в житті «соціалістичного» села постать Ганни Волох – просто жінки, просто матері. Бережене нею родинне вогнище вкотре вже зіграло й згуртувало людей після щойно пережитої біди. Вічні цінності народної моралі й життєустрою в повісті безпосередньо протиставлені генеральним цінностям «найпередовішої» ідеології.

На початку 70-х років виходять друком лірико-психологічна повість «Дівчата на виданні» (1971), діалогія «Сільські вчителі» (1971) та «Шкільний хліб» (1973). Повісті з життя сільських учителів були високо оцінені критикою, здобули широке читацьке визнання. Ці сповнені просвітленого ліризму, зажури й надії твори, здається, були написані для того, щоб відновити надломлену віру народу в незнищенність моральних цінностей, переконати, що завжди, за будь-яких обставин люди мають лишатися людьми. Образ героїні повістей Олени Левківни – з ряду найкращих жіночих портретів, створених майстрами української прози.

Повість «Двоє на святі кохання», надрукована 1973 р. в журналі «Вітчизна», подібно до згаданих уже «Мертвої зони» та «Родинного вогнища», на довгі роки була позбавлена права книжкового видання. Якщо перші дві повісті написані в жорсткувато-реалістичному ключі, то «Двоє на святі кохання» – твір наскрізь виконаний у звичній для письменника стилістиці: лірико-психологічній, медитативній. Це перша осяжна спроба міської прози письменника. Герой повісті Іван Поляруш – характер самозаглиблений, рефлектуючий, зовні бездіяльний, що розходилося з трафаретною вимогою «активної життєвої позиції». Але рефлексії Поляруша – це спосіб самопізнання й самозбереження в новому для нього, ще не обжитому, враженому більше, ніж село, синдромом бездуховності, міському світі.

Етапним для творчості письменника було звернення до романної форми. Трилогія «Позичений чоловік», «Приватне життя феномена» та «Парад планет» (1982-1984) викликала неоднозначну реакцію критики, спричинювалась до літературних полемік.

Герой трилогії Є. Гуцала Хома Прищеп – персонаж народного комічного дійства, втілення найвиразніших рис національного характеру, насамперед оптимістичного світосприйняття, морального здоров'я, життєвої сили та мудрості. Роблячи саме такого персонажа героєм романної трилогії, письменник, вочевидь, мав намір оновити, осучаснити традиційну постать

українського фольклору – веселого мудрого оповідача й навчителя життя. Письменник акцентує саме на фольклорній домінівній головному персонажа трилогії, відтак прагнучи вписати цілісний фольклорний світ у конкретику сільського побуту 80-х років; при цьому неминує впасти у заданість і штучність: хліборобська цивілізація остаточно втратила свою цілісність на українському терені, як утратив світопояснюючу роль фольклор. Мабуть, ця невідповідність між концепцією трилогії та житейською конкретикою й спричинилася до того, що образ Хоми Прищепи сприймається як проект характеру, а просторі його розмірковування – як різновид народознавчих студій.

У цьому контексті з'явився актуальний цикл публіцистичних статей, зібраних у посмертній збірці «Ментальність орди» (1996) про експансіоністську політику Росії.

Поважну частку творчого доробку письменника становлять твори для дітей: «Олень Август» (1965), «З горіха зерня» (1969), «Дениско» (1973), «Саййора» (1980), «Пролетіли коні» (1984). Дві останні книжки удостоєні Шевченківської премії. Невичерпну «країну дитинства» письменник осмислює в різних жанрово-стильових формах, щоразу в новому баченні.

Головні риси новаторства Є. Гуцала-новеліста – насамперед у глибині відображення душі звичайної людини, у відкритті незвіданих багатств її духовного, емоційного життя («Ходімо до мене, Іване», «Скупана в любистку», «Олянка», «Ликора», «Жартували з Катериною», «Хустина шовку зеленого», «Арсен та Надька», «Пісня про Варвару Сухораду», «Пісня про квашені огірки», «Пісня про Карпа Окипняка» та ін.). Саме тому промовисті імена героїв не випадкові, а ономастикон його творів вражає не тільки багатством і різнобарвністю розрядів онімів, але також і численними прийомами нарікання імен.

Ономастикон прозових творів Євгена Гуцала представлений різними ономастемами – антропонімією, зоонімією, топонімією, теонімією, хрононімією, хрематонімією. Усі ці «пропріативи органічно внесені до

тексту і слугують йому значним семантико-художнім потенціалом, засобом художнього відтворення багатьох реалій життя, які по-художньому талановито змальовані в канві художнього твору» [91, с. 150].

2.2. Оніми з антропоніміїним компонентом в ідіостиї письменника

Система імен, що побутують в українського народу, формувалася протягом багатьох століть. Яскраві приклади органічності й самобутності антропоніміїв знаходимо в живій, сповнена неповторних прислів'їв та приказок, діалектизмів та новотворів, прозовій мові Є. Гуцала. З цього приводу Л. Белей зазначає, що будь-який письменник не просто використовує вже відомі антропоніми, а творить ім'я і образ паралельно, доповнюючи і уточнюючи один одного [2, с. 35].

У прозових творах Євгена Гуцала виокремлюємо дві великі групи антропоніміїв: 1) такі, що позначають персонажів-дійових осіб, 2) такі, що тільки згадувані, але носії яких не діють у творі.

Антропоніми на позначення персонажів, які безпосередньо задіяні у творах, складають меншу групу в кількісному відношенні. Серед іменувань цього типу трапляються одночленні чоловічі та жіночі імена: *Хома, Мартоха, Одарка, Христя, Зоя, Лука, Наталка, Сава, Галька, Фаня, Роман, Харитя, Іван, Катря* та ін.; прізвища: *Прищена, Невечеря, Хтодоська, Лисак, Огрічук, Жук, Лелюх, Козир, Марчук, Гарбуз, Кононець* тощо. Наприклад, *Михалку, ти ще довго з котами гратимешся?* (У лелечому селі, с. 13); *Валя вже давненько застерегла осині рої біля хліва в Остапчучки, вистежила, куди ті осини й літають, куди залазять* (У лелечому селі, с. 104); *До них підходить Жук, що доглядає за табуном* (У лелечому селі, с. 108); *Подеколи Сяник опускав голову і втуплювався в підлогу* (У лелечому селі, с. 116); *Хоч і запитало їхньої сусідки Наталки голосом, але ти, Михалку, не піддавайся, бо хіба ж воно таке, що не обхитрує?* (У

лелечому селі, с. 18); - *Ловите?* – *оддалік кричить Сава* (У лелечому селі, с. 57); *Справді, очуняла трохи Килина, як ми явилися...* (Том 3, с. 50); *Моя жінка Мартоха спершу страх як дратувалась, коли я затівав із нею таку балачку* (Позичений чоловік, с. 153). Дуже рідко у творах використовується лише по батькові: *Мене Максимівною* звать, *то і його так само запишіть!* (У лелечому селі, с. 75). Часом автор вживає пестливі варіанти імен: *Хомонька, Михалко, Надійка*. Наприклад, *Хтось із хлопців, - здається, Орчик – узявся на осокір лізти* (У лелечому селі, с. 9); *А-а, піде вона ще й до Івана, й до Надійки, а зараз – у поле* (У лелечому гнізді, с. 90); *Вірна моя жінко Секлето Іванівно,— співучим голоском читає Килинка, і щоки в неї пашать,— а також дорогі мої діти Грицько, Микола й Килина!* (У лелечому селі, с. 148); *А Мишка сьогодні в школі нема* (У лелечому селі, с. 120).

Характерними для прози Євгена Гуцала є двочленні найменування: *Хома Прищеп, Одарка Дармограйха, Трохим Трохимович*, наприклад: *Тихий, здається, був у нашій школі Юрко Зяблик* (У лелечому селі, с. 42); *Ярина Васюхно витирає сльози й дивиться на шлях за кладовищем, наче там сподівається побачити свого Ілька* (Том 3, с. 49); *Вже на сінешньому порозі я озираюся злякано: ота Ксенька Гирчиха, яка видалася мені антихристом, уже дибцяє межею нашого городу* (Том 3, с. 68); *У вузькій бузиновій вуличці стоїть зарослий куштратою бородою Корній Потуга, світячи іскристими вугляками очей* (Том 3, с. 98); *Павло Голоха повернувся в село!* (Том 3, с. 103); *Я – Хома Прищеп* (Позичений чоловік, с. 149); *У цей час Ігор Володимирович знову повернувся в Сяників бік* (У лелечому селі, с. 117).

Рідше спостерігаємо серед героїв прози тричленні назви: *Хома Хомович Прищеп, Невечеря Трохим Трохимович, Булах Григорій Іванович*. Наприклад, *Найпершим, либонь, береться старий учитель Булах Григорій Іванович* (У лелечому селі, с. 52); *Наш яблунівський зоотехнік Невечеря Трохим Трохимович ну вже такий кумачевий на твару, що на першотравневому святі в селі його обличчя губиться серед червоних*

транспарантів, саме видається транспарантом! (Позичений чоловік, с. 190); *Такий капелюх носив директор Яблунівської середньої школи Діодор Дормидонтович Кастальський, чоловік вельми вчений і освічений, хоч і по нинішній день їздив по селу на велосипеді* (Позичений чоловік, с. 199).

Спорадично у творах трапляються й прізвиська, які відображають живомовну народну стихію, гумор: *Барабаши начебто аж засмутився, що Сяникові все так легко зійшло з рук* (У лелечому селі, с. 119); *Ану, чия візьме!* - *закричав Зінько, прозваний Хлястиком, бо завжди ходив з обірваним хлястиком* (У лелечому селі, с. 32) *Нікому-нікому не кажи, що в Срулихи знайшовся хлопчик Марко* (Том 3, с. 132) та ін.

У групі лише згадуваних антропонімів, носії яких не діють у прозі Є. Гуцала, можна повною мірою простежити багатий спектр способів і засобів процесу називання осіб в українській мові. Ця група є дуже чисельною. Так, у прозі Євгена Гуцала трапляються традиційні чоловічі та жіночі імена, а також їхні розмовні, здебільшого зменшено-пестливі, відповідники: *Кіндрат, Катря, Нінка, Христя, Лазар, Терень, Тодор, Родіон, Устим, Тетяна, Ганя, Олена, Федір, Володька, Іван, Дмитро, Антоніна, Ілько*. Наприклад, *Либонь, ні в кого так не пахнуть долоні, як у тітчиної Фросі* (Том 3, с. 77); *Мого батька звати Ільком, і мою матір звати Юстиною, але вони про когось іншого* (Том 3, с. 83); - *Давай розіб'ємо... Ти з Ганною підеш танцювати, а я – з Антоніною* (У лелечому селі, с. 170); *Як народилася, то в метриці записали Горпиною, проте ніхто її так не звав* (У лелечому селі, с. 193). Чоловічі прізвиська одночленні: *Мазук, Буряк, Гарбуз, Гичка, Хміль, Лисиця, Вовк, Ведмідь, Борсук, Горобець, Орел, Півень, Сало, Макуха, Вареник, Галушка, Довбня, Гайдамака, Буцол, Шепета, Кендюх, Панібудьласка, Півторакжуха*. Наприклад, *Тарапатий набиває кишені, вже скоро й пазуха в нього віддувається від добра* (Том 3, с. 48); *І згадала: та це ж Губа, поліцай із Шамраївки* (Том 3, с. 94); *Було ще в повоєнні часи прізвисьце Сало, та це Сало кудись виїхало на шахти Донбасу, так і не повернулось назад* (Позичений чоловік, с. 148) *Зате можемо*

похвалитись **Кендюхом** — таким Кендюхом може повеличатись не кожне село, як і прізвищами **Макуха, Вареник, Галушка, Довбня, Гайдамака, Буцол, Шепета** (Позичений чоловік, с. 148);

Зазвичай автор використовує одночленні прізвища у творі функціонують тільки на позначення чоловіків, а на позначення жіночих образів – імена чи адроніми. Наприклад, **Вдова Киселиха** – самотня, нікого в неї нема, і птахи чомусь обминають її (У лелечому селі, с. 8); **Ген тітка Безносиха** випустила своїх курей надвір (У лелечому селі, с. 77); - **А це баба Маишталірка** пішла глину копати в яру – й відкопала якогось черевика (Том 3, с. 125); **Ледве в тітки Мушихи** дістала трохи, – й показує дітям маленьку пляшку, де на дні жовтіє пальців на три золотистої рідини (У лелечому селі, с. 151). Інколи адроніми вживаються окремо, без позначуваного слова: **Вовчиха, Тиндичка, Чуйчиха, Джусиха**, пор.: **Ген Чуйчиха** з дійницею до хліва пішла свою Ластівку доїти ... (У лелечому селі, с. 77) **У Джусихи** є чоловік, звати його Джусом, він працює в колгоспі шофером (У лелечому селі, с. 163).

Часто Євген Гуцало використовує двочленні чоловічі найменування: **Максим Грень, Петро Кандиба, Дмитро Турик, Клим Климіш, Данило Шпаркий** та ін. Наприклад, **За того Кліма Климішу...** (Том 3, с. 95); **У Турика Дмитра** – двоє, **у Турика Антона** – один, а в найстаршого їхнього брата **Миколи** аж п'ятеро (У лелечому селі, с. 194); **Петро Кандиба**, потомствений яблунівський лавочник, схожий на зайця – і вуха в нього заячі, й губи, й ходить по-заячому (Позичений чоловік, с. 152); **Дмитро Варченко**, потомствений сільський коваль, скидається на крука, такий він весь чорний, мов халява в дьогті, такий він горбоносий, мов сокиру тримає на обличчі, такий він чорноокий, мовби очі свої на ніч ховає в комин, у сажу (Позичений чоловік, с. 152); **Знаєте, в Яблунівці, близько від лісу, живе Максим Грень**, з діда-прадіда колгоспний конюх, то Грень і досі, хоч у літах, схожий на жеребця (Позичений чоловік, с. 152).

Не винятковими для прози митця є двочленні моделі жіночих імен, утворені за моделлю ім'я + андронім: *Десятою дорогою обходь **Варвару Демидиху**, нехай навіть золотим калачем тебе манить* (Том 3, с. 82); ім'я + прізвище: *Ось усілася на колоді **Килинка Мохор**, і хоч не вміє вона читати, проте читає для всіх угорос із забрудненого рудого папірця, якого Огірчук підібрав десь у рову* (У лелечому селі, с. 148) та ім'я + по батькові: *А **Ніна Семенівна** й не розглядала, зразу купила* (У лелечому селі, с. 118); *Вірна моя жінко **Секлето Іванівно**, – співучим голоском читає Килинка, і щоки в неї пашать, – а також дорогі мої діти Грицько, Микола й Килина!* (У лелечому селі, с. 148).

В антропоніміконі Євгена Гуцала зрідка зустрічаються й структурні комбінації максимально повного іменування: *бухгалтер **Петро Зосимович Варава**, зоотехнік **Невечеря Трохим Трохимович**, Гнат Петрович Пиндюрка*, тощо. *Найпершим, либонь, береться старий учитель **Булах Григорій Іванович*** (У лелечому селі, с. 52); *Очі в неї були лукаві й розумні – як у головного бухгалтера нашого колгоспу **Петра Зосимовича Варава*** (Позичений чоловік, с. 170); *І ніжки її так весело ступають по землі – ну, так іще ходять у вчительки **Ганни Ксаверівни** пальці по клавішах фортепіано, коли вона грає в клубі для художньої самодіяльності* (Позичений чоловік, с. 172); *А чи візьміть нашого ж таки, яблунівського, **Федора Горбатюка**, листоношу сільського* (Позичений чоловік, с. 174); *На **Гната Петровича Пиндюрку**, який завідує районною маслобойнею, о!* (Позичений чоловік, с. 202) тощо.

У творах присутні також імена, прізвища у супроводі апелятивного номена: *жінка **Мартоха**, баба **Тиндичка**, старшина **Волик**, потомствений сільський коваль **Варченко**, баба **Ягідка**, дід **Бенеря**, фуражир **Ілько Дзюнька**, Доярка **Христя**, вчителька **Ганна Ксаверівна**, **Марія-телятниця чи в Олекса-комбайнер**, листоноша **Федір Горбатюк**, баба **Танаська**, вдова **Киселиха**. Апелятивний номен при власному імені чи прізвищі передовсім вказує на соціальний статус, вік, професію, особливі риси характеру, вдачі*

носія тощо. Наприклад, *Лишай своїх котів та йди до баби Танаськи по молоко* (У лелечому селі, с 14); *А її сусідка Бабера вже стоїть біля хвіртки й чекає, чи неїтиме хто на базар, щоб і собі прилучитись* (У лелечому селі, с. 77); *А то вже порівнювали мене зі знаменитим обласним вуркою Хрячком* (Позичений чоловік, с. 206); *Дай поносити твій портрет, – просив у Марії-телятниці чи в Олекси-комбайнера* (Позичений чоловік, с. 358).

Персонажі Гуцалівської прози нерідко позначені різними антропонімами моделями (одночленні однослівні, неофіційні; двочленні, тричленні): *Хома – Хома Прищепа – Хома Хомович Прищепа; Максим Грень – Грень, Ганка Вовчиха – Ганка, зоотехнік Невечеря Трохим Трохимович – Невечеря – Трохим Трохимович.*

Антропоніми Є. Гуцала також можна розподілити на вигадані автором та назви осіб історії, культури, релігії України й світу. Серед власних назв першої підгрупи – велика кількість знайомих читачеві українських власних назв, варіативність та самотність яких вдало демонструє художня проза митця.

Група культурологічних назви осіб у митця набагато менша за численністю. Серед цих онімів насамперед виокремлюємо такі групи:

- 1) назви історичних осіб, правителів (*Соломон, Наполеон, Македонський, маршал Жуков, Султанмурат, Гітлер, Сталін, Суворов, Кутузов*). Наприклад: *Називайте Македонським, Наполеоном, маршалом Жуковим – а я не хочу! Називайте Султанмуратом* (був у розвідці нашої дивізії такий одчайдух-зірвіголова, що ніколи без живого «язика» не повертався з ворожого тилу) – руками й ногами домагатимусь, щоб не називали (Позичений чоловік, с. 150); *Спершу просто бігали одне за одним, боролися, качались по землі, а далі надумали розділитись на дві ватаги, й неодмінно так, щоб ув одній ватазі був Гітлер* (У лелечому селі, с. 46); *Шолудивий песик, у реп'яхах та павутинні, з розумними, як у царя Соломона, очима всівся неподалік на спориші,*

молотив хвостиком, збиваючи догори куряву (Позичений чоловік, с.300); *Усі знають їх, вони заслужили – Суворов, чи Кутузов, чи граф Лев Толстой* (Позичений чоловік, с. 373);

2) назви напівлегендарних осіб (*Магомет, Георгій Подібонесець, Ісус*). Наприклад: *Махомет який знайшовся!* (Позичений чоловік, с. 245); *А з другого боку – чи не Георгія Побідоносця, що сидить із занесеним угору мечем на добрячому огирі, який топче поверженого змія* (Позичений чоловік, с. 329);

3) імена закордонних письменників (*Лев Толстой, Федір Достоевський, Гомер, Шекспір*): *Е-е, високу він тепер компанію водить, хоче, либонь, пристати до гурту Льва Толстого та Федора Достоевського, до Гомера та Шекспіра* (Позичений чоловік, с. 359);

4) власні назви відомих українців:

а) письменників: *Сам невеличкий, лице схоже на стару печерицю, а співомовки Степана Руданського ого як уміє читати!* (У лелечому селі, с. 171),

б) співаків: *...Пишні груди випинає, хвоста роздимає і хвастає не нахвастається своїм голосом, наче то голос Анатолія Солов'яненка!* (Позичений чоловік, с. 286),

в) козаків: *А той Сірко, що ви розказували про нього, міг зовсім невидими стати?* (У лелечому селі, с. 20).

Окремою сферою застосування антропонімів є використання автором паремій із антропонімійним компонентом. Науковці вважають, що власні імена у фразеологізмах виконують символічну функцію, вони можуть позначати стереотипний образ, належний певному концептові, увиразнювати конкретну рису чи явище. Наприклад: *Дати за царя Митрохи, як буде людей трохи; За царя Тимка, як стане земля тонка; Купив Хома хорта, а Ярема чорта; Виграв, як Хома на милі* (Позичений чоловік), *Чи у тебе стільки розуму, як у лисого Тереня волосся на голові?* (До Танаськи по

молоко, с. 14); ...*Поки повернулась Мартоха додому ввечері, то молоко в глечик у скисло – бо треба ж було по дорозі кожного здибати, кожного язиком своїм зачепити, **набалакати-наговорити-натеревенити-намолоти сім мішків гречаного Гаврила!*** (Позичений чоловік, с. 159) та ін.

Використання в романі онімів на позначення персонажів-недійових осіб пов'язане з актуалізацією енциклопедичної інформації, увиразненню характерів, уподобань героїв і под. Таке використання периферійних онімів розширює локальний і часовий простір роману, переводить описувані події в інший культурний дискурс.

Літературно-художні антропоніми є власними іменуваннями персонажів, що діють у світі літературного твору чи згадуються на сторінках літературно-художніх текстів, тому вони вживаються автором не випадково, а з певною стилістичною та стилетвірною метою.

Основними функціями антропонімів прози Євгена Гуцала є ідентифікаційно-диференційна (або номінативна, денотативна) і характеристична. На думку Н. Павликівської, ці функції невід'ємно доповнюють одна одну [91, с. 151]. У канві художнього твору в цілому зокрема немає «чисто нейтральних онімів, їхня денотативна функція завжди супроводжується конотативними нашаруваннями (національно-регіональна належність, соціальний статус тощо)» [91, с. 151]. Так, наприклад: прізвища *Прищепя, Невечеря, Вареник, Галушка, Довбня, Гайдамака* – це передовсім оніми – індикатори відповідних денотатів у романі, а крім цього, прізвища, характерні для українців. Закономірно, що переважна більшість антропонімів роману «Позичений чоловік» відбиває український антропонімійний тип – це звичні для українського мовленнєвого середовища імена: *Марія, Хома, Одарка, Трохим, Мартоха* – розмовний варіант імені Марта, *Христя, Ілько, Федір, Олекса*.

Національна маркованість проступає й в цих та інших антропонімах, виражає специфіку авторського письма. Наприклад: *Либонь, ще ні один Чортійогобатька ніколи не дослужувався до міністра, так само, як ні один*

Півторакожуха не ходив у генералах (Позичений чоловік, с. 3); *Або як має почуватись не жінка, ні, а чоловік, що носить прізвище Панібудьласка?* (Позичений чоловік, с. 3). Реальне та віртуальне називання тісно переплелось у творах Євгена Гуцала. Ономастичний матеріал митця в межах художнього твору набуває естетичної значущості та бере участь у вираженні образного змісту.

Українською мовою рідко у творах трапляються чужомовні імена, адже своїх героїв Євген Гуцала – з народу, тому й автор називає їх природно, у живомовній манері. З усіх аналізованих текстів маємо лише два приклади «неукраїнського» звучання антропоніма: чоловіче ім'я та прізвище **Сяник Медвецький**, що, мабуть, запозичене з польської мови, та чоловіче східне найменування **Абдулла**, наприклад: *Тому Сухобрусу одну руку, а тонкогубому Сянику Медвецькому – ногу* (У лелечому селі, с. 181); *Наче ти забула про Абдуллу! – сердито каже* (Том 3, с. 64).

Отже, на основі спостережень над антропонімікою прози Євгена Гуцала можемо стверджувати, що денотативне й конотативне значення антропонімів у тексті актуалізуються через контекст, де простежуються певні асоціативні чи семантичні зв'язки. За допомогою антропонімів автор транслює читачеві своє бачення персонажа, а також емоційно-оцінне ставлення до дійсності. Антропонімний простір прози митця, що базується на ономастичних реаліях народу, є структурно-семіотичним компонентом цілісного художнього твору, несе багатоаспектну лінгвістичну та екстралінгвістичну інформацію, важливу на ідейному, композиційному, образотворчому рівнях.

2.2. Топоніми у складі літературних творів Євгена Гуцала

Топоніми в художньому творі є продуктами пізнання письменником дійсності. Вони виникають у процесі мистецького освоєння об'єктивно явищ в географічному середовищі і етномовному складі населення.

За характером об'єктів топоніми Євгена Гуцала поділяються на кілька основних видів. Найчисленнішою є група ойконімів. Автор вживає у своїх творах ті назви населених пунктів, які йому знайомі з дитинства, тому проза рясніє подільськими назвами містечок і сіл: **Вінниця, Вівсяники, Забар, Калинівка, Курава, Лебедин, Липівка, Лисіївка, Нова Гребля, Овечаче, Погребище, Самгородок, Турбів, Шамрайівка, Янів** та ін. Наприклад: *Вже забув, як миску розтрощив оту, що я в Яневі купила на ярмарку?* (У лелечому селі, с. 23); *Калинівка* лежала не за сімома морями, та все ж таки Михалко не бував там ні разу (У лелечому селі, с. 76); *Ти і в Лисіївку* приходив, га? (У лелечому селі, с. 80); *А в Новій Греблі* не тебе зловили в млині? (У лелечому селі, с. 80); *Й село наше Овечаче по горбах та по вибалках також наче зчорніло, принишло, насторожено очікує ще на постріли* (Том 3, с. 36); *Повія повіяста, що її знають від Погребища до Вінниці. А то біля неї ухажор її новий, поліцаюка з Курави* (Том 3, с. 86); - *А поведу, лиш нехай баба Весна повернеться від дочки з Вівсяників* (Том 3, с. 41); *Справді, очуняла трохи Килина, як ми явилися... Ой, Лебедин отой!* (Том 3, с. 50) тощо. Подекуди вживаються назви інших населених пунктів, не подільські: *Ось, буває, в Ялту поїдуть – і назад вертаються, значить, щось там не спонарави- лось, а тут не так, тут уже як поїхав – назад не приїжджає* (Позичений чоловік, с. 261); *Наша Україна велика, їжджу від села до села, від району до району – сьогодні в Погребищі, а завтра, дивись, уже в степу під Херсоном* (Позичений чоловік, с. 345); *І, так подумавши, відчув, як тіло моє стало наливатись ще більшою силою, руки задзвеніли від моці, груди загули здоров'ям, як лаврські дзвони у Києві* (Позичений чоловік, с. 386).

Окрім того, часто автор вдається до творення ойконімів за словотвірними моделями, характерними для українців, змішуючи реальні й вигадані задля стилістичного ефекту назви, наприклад: *Лугове та Польове, Балки та Ярки, Чагарі та Лисогірки – тут великим розумом не світить* (Позичений чоловік, с. 150); *Оленівка, Андріївка, Степанівка, Іванівка, Григорівка – тут теж не мудрували лукаво* (Позичений чоловік, с. 150);

Свинарі, Чинбарі, Смолокури, Вівчарі зізнавались у простоті душевній (Позичений чоловік, с. 150); *А вже от Веселі Гори, Веселе Поле, Веселий Лан, Веселий Кут, Весела Діброва, Весела Долина, Веселий Гай, Веселий Яр, Веселий Хутір, Веселі Боковеньки* казали вчора й нині кажуть про людей багатих (Позичений чоловік, с. 150); *Отже, тепер ви знаєте, що я, Хома Прищепка, за своєю вдачею не міг би прижитись у Гектарах чи Елеваторному, у Грижницях чи Газопровідному* (Позичений чоловік, с. 151).

Трапляються в художньому світі Євгена Гуцала й закордонні астіоніми – *Берлін, Вавилон, Волхов, Дрезден, Магадан, Москва, Мурманськ, Рим, Сталінград: Ось поглянь тільки мої рани — й крижі побито під Вінницею, й груди посічено на Дніпрі, й ліва нога пошрамована під Дрезденом* (Позичений чоловік, с. 344); *Отож, ходжу по районному ярмарку, наче у Вавилон потрапив, і так мені чудно на душі* (Позичений чоловік, с. 242); - *Хто? — здивувався привселюдно з трибуни голова колгоспу, бо хіба Москва могла зацікавитись якимось там старшим куди пошлють із їхньої артілі* (Позичений чоловік, с. 440); *Гаразд, хай в одній роті не воювали чи в одній дивізії, але якщо навіть на різних фронтах – я, к приміру, на Дніпрі, а ти під Волховом, – то однаково бойові побратими з тобою* (Позичений чоловік, с. 346). Найчастіше письменник вводить у канву тексту ті астіоніми, які пов'язані в Великою Вітчизняною війною, про яку згадують персонажі, адже більшість творів побудовані на зображенні та осмисленні післявоєнної дійсності. Саме тому у творах фігурують німецькі та російські власні назви.

Менш представленою в прозі митця є група хоронімів – географічних і адміністративних. До них належать назви країн (*Африка, Індія, Німеччина, Палестина, Персія, Польща, Україна, Чехі, Японія*): *А в Польщі, Чехії та Німеччині мають іще бути люди, які пам'ятають мене з часів другої світової війни, себто з Великої Вітчизняної* (Позичений чоловік, с. 359); *Слони живуть в Індії, - береться розказувати Надійка* (У лелечому селі, с. 92); *І в Африці не було?* (У лелечому селі, с. 189); *А балачка вся ця до того,*

що моє прізвище нічим не вирізняється з-поміж інших, якими таке славне село наше, сусідні села, вся **Україна** (Позичений чоловік, с. 149); *Й не тільки на нашій землі, а десь у Палестині чи в Японії* (Позичений чоловік, с. 315); назви країв та регіонів (**Крим, Колима, Донбас**): *А не в Мурманськ, то на Колиму, в Магадан* (Позичений чоловік, с. 444); *Було ще в повоєнні часи прізвище Сало, та це Сало кудись виїхало на шахти Донбасу, так і не повернулось назад* (Позичений чоловік, с. 148); *Хто ж це такий, що вже бачив і Крим, і Рим, і мідні труби?* (Позичений чоловік, с. 253); назви частин світу (Європа): *Піонери та комсомольці декламують вірші, ветерани видзвонюють медалями та орденами, бо добрячий урожай зібрали на полях Європи* (Позичений чоловік, с. 358).

Гідроніми в досліджуваних текстах Євгена Гуцала презентовані кількома одиницями: **Дніпро** – найдовша українська річка (*Так, служив зі мною в одній роті старшина Волик, загинув при форсуванні Дніпра під Лоевом, то нічого волячого не мав, а швидше скидався на хитрого рудого лиса, так його позаочі й називали* (Позичений чоловік, с. 149), **Вісла** – найбільша річка басейну Балтійського моря і Польщі (*Таким мене сфотографовано на війні перед форсуванням Вісли* (Позичений чоловік, с. 294), **Волга** – найбільша річка в Європі, **Одер** – міжнародна річка в Центральній Європі, яка протікає у західній Польщі, східній Німеччині та східній Чехії (*Й так мені добре стає на душі, Хомо, наче ми і справді з цим чоловіком удвох воювали в одному батальйоні, пройшли від Волги до Одери, а не зустрілися годину-другу тому!* (Позичений чоловік, с. 345), **Сиваш** – система мілководних заток на заході Азовського моря, від якого відокремлюється Арабатською косою і сполучається з ним Генічеською протокою (*І хай прахом підуть усі солоні сльози, що по морських берегах білими Сивашами поставали* (Позичений чоловік, с. 304).

Назви гір, хребтів, піків, долин, ущелин і інших елементів рельєфу місцевості майже не представлені в аналізованих контекстах, адже сюжет розгортається в основному на Поділлі. Із оронімів автор згадує лише **Лису**

гору, та й то, використовуючи її в структурі приказки: *А й справді, як поглянеш, то моя Мартоха – кругом мудра, з такою краще загубити, ніж знайти, але ж не марно, мабуть, говорять, що й на мудрому дідько на Лису гору їздить!* (Позичений чоловік, с. 173).

Трохи більше в текстах письменника мікротопонімів – назв невеликих об'єктів, зазвичай відомих лише обмеженому колу людей, що проживають в певній місцевості: *Через село протікає маленька річка Білоус* (У лелечому селі, с. 107); *Йдуть вони не до ставу, а до болота Домашиного* (У лелечому селі, с. 165); *Може, був у тій компанії, що вдосвіта, перед самісіньким світом, на Солошиному кутку вкрала теля в баби Січкарки?* (Том 3, с. 92); *Недовго, подамся до Чорного лісу* (Том , с. 103) та ін.

Цікавим є намагання автора з'ясувати походження власних назв. Наприклад, в романі «Позичений чоловік» Є. Гуцало так тлумачить етимологію ойконімів: «Назви сіл, як і людські прізвища, начебто самі повроджувались – так як родять на нашому масному чорноземному ґрунті жито і пшениця, буря й коноплі. Дивись, одне село синіє тобі своєю назвою, як польова волошка, друге дивиться на тебе вовчим оком, а третє мало не сороміцьким словом до тебе озивається...» [Гуцало, том 3, с. 150]. Дотепними є і коментарі письменника про відповідність назви поселення характеру його мешканців: *От хоч би що, а мені завжди здавалось, що чоловік із села Груші ніколи не буде схожий на чоловіка із села Вишні* (Позичений чоловік, с. 151); *Що жінка з села Хлібного завжди буде щедрішою, аніж жінка з села Голодного* (Позичений чоловік, с. 151); *Що дядько з Багатої Чернящини завжди буде багатший, ніж дядько з села Бідила* (Позичений чоловік, с. 151); *Мені, повірте, не хотілося б народитись у Шмиглях чи в Ряшках, не хотілося б парубкувати в Коровинцях чи в Коростуватому, не хотілося б женитись у Костогризному чи Бабському* (Позичений чоловік, с. 151); *І я щиро вдячний долі, що тільки чув, а ніколи не жив у Безкровному, Безлюдівці, Безпалівці, Безп'ятному, Безсалівці, Безсокирному, Безуглівці,*

бо, здається, в селах із такою назвою так і остерігайся, що не матимеш пальця, п'яти, сала, сокири (Позичений чоловік, с. 151).

У творах Є. Гуцала топонімія представлена на рівні макро- і мікротопонімії. Макротопонімія роману виконує просторово-орієнтаційну, хронотопічну, локалізаційну функцію, стає засобом опосередкованої характеристики персонажів. Мікротопонімію, яка зберігає за собою номінативну та локалізаційну функції, автор використав для того, щоб викликати в читача потрібні асоціації. Для цього письменник вміло активує конотативний потенціал відомих загальові онімів.

Отже, топоніми в художньому тексті Євгена Гуцала тісно пов'язані з іншими видами власних назв. Разом вони становлять онімний простір художнього твору, у якому назви географічних об'єктів займають значне місце. Цей розряд онімів підпорядковується загальним законам художності контексту, є експресивним, стилістично навантаженим і вияскравлює просторову домінанту художнього тексту.

2.3. Інші групи власних назв у творчості митця

Авторську специфіку, народний гумор виявляє вживання в прозі ергонімів, тобто група власних назв організацій, виробничих і суспільних об'єктів. До ергонімів ми відносимо такі одиниці Гуцалової прози: **контора «Вторсировина»** (*Начебто начальник обласної контори «Вторсировина» так нарядився* (Позичений чоловік, с. 203), **магазин «Промтовари»** (*Тиняючись-вештаючись, потай зловсміхаючись та зловтішаючись, доплуганився я до магазину, на якому було почеплено вивіску «Промтовари»* (Похичений чоловік, с. 242), **команда «Динамо»** (*У капроновому брилику, футбольній майці гравця ківського «Динамо»...* (Позичений чоловік, с. 288), **виставка «Сільгосптехніка** (*Запчастини, – сказав нарешті Максим Діхтяр. – Де ти, Хомо, такого дефіциту нагріб, ще й у землю зарив од людського ока? Може, ти МТС пограбував? - Чи «Сільгосптехніку»? – знайшовся і*

конюх (Позичений чоловік, с. 324), **Софіївський собор, Києво-Печерська лавра, завод «Арсенал», «Ленінська кузня»** (Побачу і Лавру, і Софію, і завод «Арсенал», і завод «Ленінська кузня», і пам'ятник Кобзареві (Позичений чоловік, с. 416), **Організація Об'єднаних Націй, Рада Безпеки, Всесвітній комітет захисту миру** (Вона говорила і про діяльність Організації Об'єднаних Націй, і про Раду Безпеки, й про роботу Всесвітнього комітету захисту миру (Позичений чоловік, с. 413), **ОБХСС** (Вмить ОБХСС знайшло б розтрату — й заgrimіла б я в тюрязу в розквіті літ (Позичений чоловік, с. 392); **Яблунівська середня школа** (Такий капелюх носив директор Яблунівської середньої школи Діодор Дормидонтович Кастальський, чоловік вельми вчений і освічений, хоч і по нинішній день їздив по селу на велосипеді (Позичений чоловік, с. 199); **колгосп «Барвінок»** (І в тих дописах понаписувала, як то в яблунівському колгоспі «Барвінок» на всяких роботах трудиться сумлінний і чесний колгоспник Хома Прищепя, який є прикладом для молоді, котра після десятирічки чомусь не дуже квапиться на ферми (Позичений чоловік, с. 210) та ін.

Спорадично трапляються в прозі Є. Гуцала найменування божеств, міфічних істот. Теоніми презентовані лексемами **Бог, Божя мати, Богородиця, Божий син, діва Марія**, наприклад: *За другими разами, за Божими словами... За третіми разами, за Божими словами...* (Том 3, с. 44); *Господу Богу помолимося!..* (Том 3, с. 47); *На цій іконі – молода й дуже гарна Божя мати* (Том 3, с. 61); *Божя мати на руці тримає Божого сина, і я чомусь потай думаю, що він схожий на мене* (Том 3, с. 61); *Ти їх молоком врятувала, ти їх варениками врятувала, ти їхня Богородиця-спасителька, ти їхня мати* (Том 3, с. 116); *Так посидівши із малям на руках (мов на іконі, на якій малюється Богоматір із своїм богорівним Сином), Христя поклала сонне немовля до ліжечка, накрила ковдрочкою* (Позичений чоловік, с. 240); *Ну, то діва Марія, подекують, од святого духа в тяж увійшла* (Позичений чоловік, с. 447).

Мітоніми представлені в текстах Є. Гуцала ім'ям *Див*, яке в слов'янській міфології належить зловісній силі у вигляді птаха, наприклад: *Щоб на тебе Див прийшов!* (Позичений чоловік, с. 246). Прикметно, що автор вживає його в структурі приказки, а не як самостійний елемент художнього світу.

Важливою групою онімів Євгена Гуцала є зооніми. Письменник використовує клички тварин із особливою метою – творення дитячих образів, світу дитинства, який сприймає інших істот як рівних собі й неймовірно цікавих. Наприклад, *Тигрик* скаче з тапчана, з витягнутим догори хвостом проводжає до дверей і, зупинившись на порозі, нявкає (У лелечому селі, с. 14); У кутку сидів їхній чорний кіт *Буцлик* і світив очима (У лелечому селі, с. 185).

Інша причина вживання зоонімів – показати, що герої-селяни по-особливому ставляться до домашніх тварин, пор.: *Ген Чуйчиха з дійницею до хліва пішла своєю Ластівку доїти ...* (У лелечому селі, с. 77); *Чалий* не лошак, але його під сідлом натерли так, що гріх на ньому їздити (У лелечому селі, с. 108).

Основні види тварин, найменовані у творах Гуцала – це коти, собаки, корови й коні. Наприклад, *Рудий собака* – добродушний капловухий *Бородай* – стояв за тином і луцив зубами бліх (У лелечому селі, с. 175); *Мимоволі* заглядаю через тин: під грушею чорніє горбик, де вона зарила свого вбитого *Реп'яшка*, а на горбику – пучок зів'ялих лугових квітів (Том 3, с. 98); *А ми* поставали біля нашої *Зірочки* – так уже назвали за латочку на лобі – і налюбуватись не можемо (Позичений чоловік, с. 173); *Попелястий Пантелеймон*, геть очманівши, раптом скочив на прилавок до буфетниці *Насті*, перевернув якусь пляшку, брязнула розбита склянка (Позичений чоловік, с. 256) та ін. Інколи трапляються серед героїв Гуцалових творів й рідкісніші істоти, наприклад: *Але ж пустили поголос, що я здатен, – об заклад побившись чи коли дуже закортить, – колгоспним волом Охламоном,*

кривим на задню ліву ногу, зайця наздогнати в чистому полі (Позичений чоловік, с. 296).

Особливою групою зоонімів є назви тварин, спеціально вигадані автором. Вони засвідчують народний гумор, образність мислення, швидкість вербального реагування на злободенні явища суспільного життя тощо: *Невечеря – з людей тямковитих, неспроста кожній корові дав такі грамотні та культурні клички: Асамблея, Квитанція, Резолюція, Організація, Накладна, Комісія* (Позичений чоловік, с. 192); *Є в нашому колгоспі бик, якого звать Пентагон, дуже дурна і вперта тварюка, тільки й пугу слухається, тільки батога має за найвірнішого товариша, - так це зоотехнік Невечеря придумав йому таку скотинячу кличку* (Позичений чоловік, с. 192); *Іншого бичка він охрестив Церемоніалом* (Позичений чоловік, с. 192); *Ага, саме отой дід Гапличок, який у нашому колгоспі був приставлений до бугая на кличку Імперіалізм, а ще раніше був наглядачем при бугаєві Бісмарку, ще раніше – при бугаєві Наполеонові, ще раніше – при Неронові, а в молоді свої роки просто при безіменному бугаєві* (Позичений чоловік, с. 252).

Використовує Є. Гуцало у своїй прозі й хрононіми. Так, в аналізованих текстах зустрічаємо назви подій, наприклад: *А в Польщі, Чехії та Німеччині мають іще бути люди, які пам'ятають мене з часів другої світової війни, себто з Великої Вітчизняної* (Позичений чоловік, с. 359) та народних свят, до прикладу: *Добрідень на Великдень, будьте здорові з Новим роком! — кепкує* (Позичений чоловік, с. 369); *І чого ти така благовісна, немов тобі щодня петрівка?* (Позичений чоловік, с. 223); *Пригадуєте, як у чудному сні, що може приснитись тільки на Маковія, коли об'їсися коржів із товченим маком, Одарка підступно запитала...* (Позичений чоловік, с. 236); *Ага, міркую, доженеш на Івана Купала!* (Позичений чоловік, с. 282); *Ага, зловтішаюсь, доженеш ти мене на другу Пречисту, коли візьме комара нечиста!* (Позичений чоловік, с. 282); *Так-так, вовче, стрінемося з тобою на Спас, коли треба буде держати рукавички про запас!* (Позичений чоловік,

с. 282); *Але ж у Ганки й льоду на **Водохреща** не вициганиш...* (Позичений чоловік, с. 162) та ін.

Окрему групу становлять назви окремих матеріальних предметів та витворів духовної культури. Хремотоніми презентовані культурологічними найменуваннями – ***Бранденбурзькі ворота***, назвами книжок – ***Біблія***, ***Шевченків «Кобзар»***, заголовками пісень, платівок – ***пісня «Розпрягайте, хлопці, коні»***, назвами орденів та медалей – ***медаль «За відвагу»***, ***медаль «За перемогу над Німеччиною»*** та ін. Наприклад: *То в грудях моїх наче трофейний акордеон грав, – так він грав після взяття Берліна, коли ми, солдати, танцювали коло **Бранденбурзьких воріт*** (Позичений чоловік, с. 425); *На літаючій тарілці можна було б в область гуртом гайнути на виставу за **п'єсою Олекси Коломійця «Фараони»** або ж подивитись п'єсу цього ж драматурга **«Голубі олені»*** (Позичений чоловік, с. 345); *Платівка з **піснею «Розпрягайте, хлопці, коні»** – цю платівку десь по війні я купив у Вінниці, хоч патефона на було тоді, немає й тепер* (Позичений чоловік, с. 372); *Метнулась вивіркою до прискринка в скрині, дістала мої медалі і вправно приколола на грудях і гвардійський значок, і **«За перемогу над Німеччиною»*** (Позичений чоловік, с. 164); *Деякий час вони розглядають Надійчині книжки. Їх не так уже й багато..., а третя – **Шевченків «Кобзар»*** (У лелечому селі, с. 93); *Хор у Маруськи був чоловічий, цей хор заспівав **пісню «Розвивайся, дубе»**, та так славно заспівав, так славно, що люди овечацькі почали сходитися на спів* (Том 3, с. 42); *І допомагає мені малювати хімічним олівцем на вирваному з **Біблії** листку* (Том 3, с. 132) та ін.

Особлива емоційно-експресивна виразність художнього мовлення Євгена Гуцала виявляється у своєрідному використанні яскравих онімів. Кожна власна назва, вжита автором, є мотивованою змістом і стилістикою оповіді. Гуцалові власні назви зберігають і передають традиції, історію, культуру українського народу, його вірування та світогляд. Дослідження власних назв художнього мовлення сприяє декодуванню природи

мовотворчості, відображаючи активну пам'ять митця в індивідуальних образах.

2.4. Стилiстично-виражальнi можливостi рiзних груп онiмiв у текстах письменника

У сучасному мовознавствi виокремлюють кiлька класифiкацiй художнiх онiмiв за рiзними ознаками. З позицiй образної характеристики i сюжетного функцiонування поетонiми подiляють на великi групи.

Перша група включає поетонiми, якi безпосередньо задiянi в художньому тексті як засiб видiлення та подальшої характеристики (iмена головних i другорядних дiйових осiб, назви мiсць дiї тощо). Друга група – поетонiми, якi опосередковано беруть участь у розкриттi змiсту художнього твору, тобто побiчно залученi до загальної образної характеристики (iсторичнi власнi iмена, лiтературнi iмена, а також iншi найменування, що створюють у контекстi художнього твору своєрiдний «культурний» фон, який необхідно враховувати при загальнiй оцiнцi художнього тексту).

За словами М.В. Доценко, для дослiджень у напрямi поетичної ономастики важливішою є перша група поетонiмiв, але не враховувати специфiки другої неможливо, оскiльки без врахування цих поетонiмiв залишиться осторонь та частина онiмного простору, яка необхідна як додаткове джерело для повноти iнформацiї [34, с. 38].

На думку М.В. Карпенко, усi поетонiми можуть бути розподiленi на двi групи: а) прямо характеризують; б) побiчно характеризують. Дослiдниця зазначає, що третя група, до якої належали б нехарактеризувальнi iмена, у художнiх творах не представлена [51, с. 24]. М.В. Карпенко не включає в запропоновану класифiкацiю поетонiмiв iмена iсторичних осiб (не розглядає їх як поетонiми).

Російський дослідник В.М. Михайлов запропонував систематизувати художні оніми на такі розряди:

- 1) імена, що мають функцію «семантичної характеристики»,
- 2) імена, які здійснюють «загальноекспресивну» функцію,
- 3) імена з функцією вказівки на соціальну, національну належність,
- 4) реальні історичні імена персонажів художнього твору, які не «створює» художник [цит. за 34, с. 60].

Підґрунтям класифікації К.Б. Зайцевої стала змістова значущість поетонімів. Дослідниця на матеріалі ономастики англійської літератури виділяє групи поетонімів:

- 1) імена, релевантні якостям персонажів;
- 2) імена, релевантні місцю дії;
- 3) імена, релевантні часу дії [44, с. 37–39].

Л. М. Щетинін на основі дослідження антропонімів у англійській літературі запропонував класифікацію імен літературних героїв з урахуванням їхньої стилістичної ролі в художньому творі:

- 1) нейтральні імена, у яких значення основи і фонетична форма ніяк не відображають особливостей характеру і поведінки героя; відсутні асоціації з ім'ям;
- 2) описові (характеризувальні) імена, основи яких дають пряму або опосередковану характеристику їхніх носіїв;
- 3) пародійні імена, що мають яскраво-виражене емоційно-експресивне забарвлення зазвичай негативного характеру;
- 4) асоціативні імена, які своєю зоровою і звуковою формою викликають у читача різні асоціації, уточнюючи і поглиблюючи характеристику персонажів [142, с. 126-132].

Механізм створення автором поетоніма не має однозначного пояснення. Велику роль у створенні художнього тексту відіграє синкретичний процес «реальна ономастика – автор – поетична ономастика»,

осмислення якого дає підстави М.В. Доценко [34] виокремити такі розряди поетонімів:

1) історичні власні імена для історичних персонажів, місць, подій в художньому тексті;

2) історичні власні імена для вигаданих автором художніх образів;

3) загальноживані імена й імена національної ономастики для вигаданих автором художніх образів;

4) поетоніми вигаданих образів, створені за моделями національної ономастики (напівреальні імена);

5) авторські поетоніми, що посилюють експресію імені в характеристиці художнього образу без урахування специфіки національної ономастики;

6) вигадані поетоніми для нереальних художніх образів, які не мають прямої співвіднесеності з об'єктивною дійсністю.

Проаналізувавши прозу Євгена Гуцала, ми виокремлюємо в ідіостилі письменника кілька груп власних імен:

1) реальні імена історичних осіб (*Наполеон, Суворов, Степан Руданський*),

2) реальні хороніми, ойконіми, гідроніми, ороніми (*Україна, Європа, Крим, Київ, Вінниця, Турбів, Нова Гребля*),

3) звичайні імена (українські – основний масив, 1 східне – *Абдулла*, 1 польське – *Сяник*),

4) мітоніми (*Сірко, Бог, Богородиця, Див*),

5) вигадані стилізовані імена, зумовлені жанрово-стилістичними особливостями твору (прізвище *Панібудьласка*, село *Елеваторне*, бик *Пентагон*),

6) мікротопоніми, зооніми, ергоніми, хрематоніми походження яких неможливо з'ясувати (прізвище *Сало*, село *Яблунівка, Вишня*, кіт *Пантелеймон*, колгосп «*Барвінок*», *Домашине* болото).

Власним назвам у літературному тексті належить особливе тематичне поле, пов'язане з додатковими змістовими функціями. Оними відображають авторське ставлення до персонажа, вступають в зумовлені сюжетом зв'язки між собою, сприяють реалізації різних категорій літературного тексту.

У художньому творі антропонімам відведено провідну роль у створенні «семантичної композиції» тексту поряд з іншими засобами стилю. Структурна організація онімного простору, стилістичні функції онімів, їхні асоціативні зв'язки, співвіднесені з реалізацією конкретного образу, авторської позиції, задуму твору впливає на читацьку рецепцію твору загалом.

Питання функції власних назв в конкретних художніх текстах порушувалося багатьома дослідниками. Зазвичай, лінгвісти сходяться на тому, що оніми виконують дві функції у художньому творі: номінативну (ідентифікаційну) та стилістичну, яка повною мірою виявляється у художньому тексті. Номінативна функція виявляється в таких контекстах для антропонімів: *Але, помітивши неподалік на городі тітку Зою, що на грядці порається, одразу ж сповнився одваги, став хапати грудки й жбурляти в яму (У лелечому селі, с. 15); А Танасюкова жінка вчора листа одержала від свого Танасюка, що лежить у госпіталі, що все добре, бо тільки одну руку відірвало (У лелечому селі, с. 152); Відтоді, як Іванові Гуньці дали в колгоспі коней і воза, він перестав упізнавати своїх недавніх товаришів, з якими іще тиждень тому лазив по чужих садках за яблуками, по сусідських городах за огірками (У лелечому селі, с. 168); топонімів: Та історію ж не повернеш назад, і після Сталінграда довелось їм одступати (У лелечому селі, с. 47); То можна було б найняти духовий оркестр із Липівки... (Позичений чоловік, с. 273); Ось поглянь тільки мої рани – й крижі побито під Вінницею, й груди посічено на Дніпрі, й ліва нога поширамована під Дрезденом (Позичений чоловік, с. 344); зоонімів: У кутку сидів їхній чорний кіт Буцлик і світив очима (У лелечому селі, с. 185), ергонімів: Вона говорила і про діяльність Організації Об'єднаних Націй, і про Раду Безпеки, й про роботу*

Всесвітнього комітету захисту миру (Позичений чоловік, с. 413); хрононімів: *На народне свято Маковія* (Том 3, с. 140); хремотонімів: *Деякий час вони розглядають Надійчині книжки. Їх не так уже й багато..., а третя – Шевченків «Кобзар»* (У лелечому селі, с. 93) тощо.

У межах стилістичної функції дослідники виокремлюють інформаційно-стилістичну та емоційно-стилістичну функції. У першому випадку онім є характеристикою денотата, а в другому – засобом вираження ставлення до персонажа-денотата. Інформаційно-стилістична функція спирається на соціальний, локальний, національний та інших плани конотації імені, наприклад: *Але руки порохнявих дідів не тільки порохом пахнуть, хай то Танас Нездійминога, чи ще там хтось* (Том 3, с. 77); *Хоча був колись у нашому районному універмазі продавець, на взутті стояв, прозивався Розумом* (Позичений чоловік, с. 149); *Коли чоловік нині в паспорті пишеться Вовк, то либонь, його пращур своєю поведінкою чи подобизною таки нагадував хижого сіроманця: а коли тепер чоловік знаний як Пшеничний, то в давнину безпремінно був не тільки хліборобом-селянином, а й любляв пшеницю-пашницю* (Позичений чоловік, с. 152); *Невечеря – з людей тямковитих, неспроста кожній корові дав такі грамотні та культурні клічки: Асамблея, Квитанція, Резолюція, Організація, Накладна, Комісія* (Позичений чоловік, с. 192). Емоційно-стилістична функція ґрунтується на тому, що ім'я виступає як засіб характеристичної, оцінної та емоційної функції, наприклад: *А також тішуся з того, що я не Гичка і не Півень, що я не Сало і не Макуха* (Позичений чоловік, с. 150); *Ну як, скажіть, жити людині, яку називають Півторакожуха?* (Позичений чоловік, с. 148); *І я щиро вдячний долі, що тільки чув, а ніколи не жив у Безкровному, Безлюдівці, Безпалівці, Безп'ятному, Безсалівці, Безсокирному, Безуглівці, бо, здається, в селах із такою назвою так і остерігайся, що не матимеш пальця, п'яти, сала, сокири* (Позичений чоловік, с. 151); *А рудого бугая, якого боїться і старе, й мале (такого побачиш не на прив'язі, а на волі – очкур лопне з переляку, полотном*

сполотнієш, волосся дротом стане і шапка сама злетить!) – так от цього клятого бугая зоотехнік Невечеря не довго думаючи поіменував **Імперіалізмом** (Позичений чоловік, с. 192) тощо.

На думку Л.О. Белея, характеристична функція літературно-художнього оніма є пріоритетнішою за номінативну. Науковець пояснює це тим, що здатність будь-якого художнього онім називати, ідентифікувати, диференціювати персонажів у тексті літературно-художнього твору також є стилістично значущою. Науковець виокремлює також ідеологічну та дейктичну (вказівну) функції власних назв на рівні художнього тексту [3].

За словами М.В. Доценко, загальна класифікація функцій поетонімів розроблена А. Вільконом. Дослідник на рівні художнього твору виявляє основні функції:

1) локалізувальна (у вигляді просторово-локалізувальної і темпоральнолокалізувальної) – відтворює зв'язок фабули твору з окремими часовими та просторовими даними. У досліджуваних текстах вона реалізується так: *Пригадуєте, як у чудному сні, що може приснитись тільки на **Маковія**, коли об'їсися коржів із товченим маком, Одарка підступно запитала...* (Позичений чоловік, с. 236); ***Калинівка** лежала не за сімома морями, та все ж таки Михалко не бував там ні разу* (У лелечому селі, с. 76).

2) соціологічна – вказівка на суспільну належність, середовище проживання та походження разом із національною належністю. У досліджуваних текстах вона реалізується так: *Е-е, високу він тепер компанію водить, хоче, либонь, пристати до гурту **Льва Толстого та Федора Достоевського**, до **Гомера та Шекспіра*** (Позичений чоловік, с. 359); ***Свинарі, Чинбарі, Смолокури, Вівчарі** зізнавались у простоті душевній* (Позичений чоловік, с. 150).

3) алюзійна – паралель з певними місцями, подіями, особами. У досліджуваних текстах вона реалізується так: *Пишині груди випинає, хвоста*

роздимає і хвастає не нахвастається своїм голосом, наче то голос Анатолія Солов'яненка! (Позичений чоловік, с. 286).

4) семантична – характеристика персонажа, місця дії через пряму або метафоричну назву. У досліджуваних текстах вона реалізується так: *Що жінка з села Хлібного завжди буде щедрішою, аніж жінка з села Голодного* (Позичений чоловік, с. 151).

5) експресивна – відтворює експресивно-емоційні особливості онімів. У досліджуваних текстах вона реалізується так: *Свої дописи Одарка поідиписувала так: сількор Око, сількор Рука, сількор Правда, сількор Ніготь* (Позичений чоловік, с. 210) [34, с. 45].

Отже, власні назви у художніх текстах виконують характеризувальну, інформативну, алюзивну, локалізувальну та символічну функції.

Висновки до 2 розділу

Увійшовши в літературу в 60-ті роки, Євген Гуцало постав як серйозний, вдумливий автор, у центрі уваги якого завжди перебувала людська особистість.

Сюжети Є. Гуцала відбуваються у повоєнному селі й місті. Місце й час перебігу дії конкретизовані. Герої постійно перебувають у чітко визначеному просторі, який безпосередньо впливає на них. Є. Гуцало моделює тип динамічного простору змінного впродовж твору місця перебування героя. Модель сільського життя письменник намагався показати зсередини, через детальне розкриття психології героя, загострену увагу до морально-етичної проблематики та пов'язаних з нею проблем духовності й морального вибору.

Ономастикон прозових творів Євгена Гуцала представлений різними ономастемами – антропонімією, зоонімією, топонімією, теонімією, хрононімією, хрематонімією. Усі види онімів органічно внесені до тексту і характеризуються значним семантико-художнім потенціалом, засобом художнього відтворення багатьох реалій життя, які талановито змальовані в канві художнього твору.

ВИСНОВКИ

Онімний простір становить собою відкриту систему, кількість онімних полів та інших її різновидів постійно збільшується. У сучасній українській мові дослідники виокремлюють розгалужену систему власних імен: вітоніми (назви об'єктів живої природи), топоніми (назви географічних об'єктів), космоніми (назви космічних об'єктів), прагматоніми (назви об'єктів, пов'язаних із матеріальною сферою діяльності людини), ідеоніми (назви об'єктів, пов'язаних із нематеріальною сферою діяльності людини) і ергоніми (назви постійних або тимчасових об'єднань людей), у межах яких вирізняє дрібніші структурні одиниці, відповідно до наведених вище різновидів.

Онімні одиниці – це специфічна мікросистема, що увібрала в себе історичні, соціальні і культурні чинники, які відображають життя народу. Літературні власні імена відрізняються від звичайних онімних одиниць своєю вторинністю щодо загальної ономастики, впорядкованістю системи і важливою роллю в реалізації ідейно-художнього задуму письменника. Особливості вживання онімів в тексті художнього твору вивчає літературна ономастика (поетична ономастика).

Літературна ономастика вивчає особливості вживання онімів у тексті художнього твору і за його межами. Цей напрям виник на межі ономастики та стилістики, поетики і лінгвістики тексту. Методологію підходу використовують для дослідження функціонування реальних і вигаданих власних імен в аспектах їхньої індивідуальної трансформації, а також для аналізу поетонімних доробків певних авторів або окремих творів. Літературна ономастика спрямована на поглиблення розуміння категорій «загального» – «часткового» – «особливого» (мовного – мовленнєвого – індивідуального) в семантико-стилістичній системі мови письменника, елементом якого і є власні назви.

Зростання зацікавлення авторськими власними назвами вмотивовано тим, що їх вибір, використання та внутрішня форма належать до характеризувальних чинників письменницького стилю. Власні імена репрезентують авторське бачення тексту, персонажів, дійсності, експлікують мовну картину світу та ідейно-змістовий рівень твору. Як і всі мовні одиниці, оніми відображають унікальне сприйняття дійсності певним народом і є ключовим складником його культурної мовної картини світу. Власні назви на рівні художнього тексту концентрують у собі національнокультурну інформацію про соціум та надають читачеві відомості про його історію, менталітет, видатних особистостей та ін.

Під час класифікації поетонімів необхідно враховувати єдність процесу «реальна ономастика – автор – поетична ономастика», який має важливе значення під час створення художнього тексту. Це дозволяє дослідникам виокремити в поетичному ономастичному просторі такі розряди поетонімів:

- історичні власні імена для історичних персонажів, місць, подій у художньому тексті;
- історичні власні імена для вигаданих автором художніх образів;
- загальноновживані імена і назви національної ономастики для вигаданих автором художніх образів;
- поетоніми вигаданих образів, створених за моделями національної ономастики (напівреальні назви);
- авторські поетоніми, створені для посилення експресії імені під час характеристики художнього образу без урахування специфіки національної ономастики;
- вигадані поетоніми для нереальних художніх образів, що не мають прямої співвіднесеності з об'єктивною дійсністю.

Мовотворчість Євгена Гуцала є потужним джерелом збагачення системи української мови. Авторська специфіка у використанні мовних засобів зумовлена загальним станом мови відповідної епохи й тим літературно-стильовим напрямом, до якого належав письменник.

Основними ознаками художнього письма Євгена Гуцала є лірична сугестія, філософічність, психологічна глибина, звернення до нерационального: інстинктів, емоцій, підсвідомості, інтуїції, що в системі зумовлюють специфіку ідіостилю митця. Оригінальність художнього світу Є. Гуцала зумовлена його тонким психоемоційним сприйняттям навколишнього світу та намаганням втілити в прозі етико-філософські пошуки, характерні для ліричних творів.

Ономастикон прозових творів Євгена Гуцала представлений різними ономастемами – антропонімією, зоонімією, топонімією, теонімією, хрононімією, хрематонімією.

У прозових творах Євгена Гуцала виокремлюємо дві великі групи антропонімів: 1) такі, що позначають персонажів-дійових осіб, 2) такі, що тільки згадувані, але носії яких не діють у творі. Характерними для прози письменника є одночленні та двочленні найменування осіб, рідше – тричленні й із максимально розширеною номінацією. Персонажі Гуцалівської прози нерідко позначені різними антропонімними моделями (одночленні однослівні, неофіційні; двочленні, тричленні).

Антропоніми Є. Гуцала також можна розподілити на вигадані автором та назви осіб історії, культури, релігії України й світу. Серед власних назв першої підгрупи – велика кількість знайомих читачеві українських власних назв, варіативність та самотність яких вдало демонструє художня проза митця. Група культурологічних назви осіб у митця набагато менша за численністю. Серед таких онімів передусім виокремлюємо такі групи: назви історичних осіб, правителів, назви напівлегендарних осіб, імена закордонних письменників, власні назви відомих українців (письменників, співаків, козаків) тощо.

Окремою сферою застосування антропонімів є використання автором паремій із антропонімійним компонентом. Науковці вважають, що власні імена у фразеологізмах виконують символічну функцію, вони можуть

позначати стереотипний образ, належний певному концептові, увиразнювати конкретну рису чи явище.

На основі спостережень над антропоніміконом прози Євгена Гуцала можемо стверджувати, що денотативне й конотативне значення антропонімів у тексті актуалізуються через контекст, де простежуються певні асоціативні чи семантичні зв'язки. За допомогою антропонімів автор транслює читачеві своє бачення персонажа, а також емоційно-оцінне ставлення до дійсності. Антропонімний простір прози митця, що базується на ономастичних реаліях народу, є структурно-семіотичним компонентом цілісного художнього твору, несе багатоаспектну лінгвістичну та екстралінгвістичну інформацію, важливу на ідейному, композиційному, образотворчому рівнях.

За характером об'єктів топоніми Євгена Гуцала поділяються на кілька основних видів: ойконіми, хороніми, гідроніми, ороніми, хрономіни, хрематоніми, ергоніми.

Найчисленнішою є група ойконімів. Автор вживає у своїх творах ті назви населених пунктів, які йому знайомі з дитинства, тому проза рясніє подільськими назвами містечок і сіл. Окрім того, часто автор вдається до творення ойконімів за словотвірними моделями, характерними для українців, змішуючи реальні й вигадані задля стилістичного ефекту назви. Інколи письменник вводить у канву тексту й закордонні астіоніми, пов'язані в Великою Вітчизняною війною, про яку згадують персонажі, адже більшість творів побудовані на зображенні та осмисленні післявоєнної дійсності. Саме тому у творах фігурують німецькі та російські власні назви.

Менш представленою в прозі митця є група хоронімів – географічних і адміністративних. До них належать назви країн, країв та регіонів, назви частин світу тощо.

Гідроніми в досліджуваних текстах Євгена Гуцала презентовані кількома одиницями, ороніми – однією. Назви гір, хребтів, піків, долин, ущелин і інших елементів рельєфу місцевості майже не представлені в аналізованих контекстах, адже сюжет розгортається в основному на Поділлі.

Трохи більше в текстах письменника мікротопонімів – назв невеликих об'єктів, зазвичай відомих лише обмеженому колу людей, що проживають в певній місцевості

Макротопонімія прози Євгена Гуцала виконує просторово-орієнтаційну, хронотопічну, локалізаційну функцію, стає засобом опосередкованої характеристики персонажів. Мікротопонімію, яка зберігає за собою номінативну та локалізаційну функції, автор використав для того, щоб викликати в читача потрібні асоціації. Для цього письменник вміло активує конотативний потенціал відомих загалові онімів.

Авторську специфіку, народний гумор виявляє вживання в прозі ергонімів, тобто група власних назв організацій, виробничих і суспільних об'єктів.

Спорадично трапляються в прозі Є. Гуцала найменування божеств, міфічних істот.

Важливою групою онімів Євгена Гуцала є зооніми. Письменник використовує клички тварин із особливою метою – вони засвідчують народний гумор, образність мислення, швидкість вербального реагування на злободенні явища суспільного життя.

Використовує Є. Гуцало у своїй прозі й хрононіми. В аналізованих текстах зустрічаємо назви подій та свят народного календаря.

Окрему групу становлять назви окремих матеріальних предметів та витворів духовної культури. Хремотоніми презентовані культурологічними найменуваннями, назвами книжок, заголовками пісень, платівок, назвами орденів та медалей та ін.

Особлива емоційно-експресивна виразність художнього мовлення Євгена Гуцала виявляється у своєрідному використанні яскравих онімів. Кожна власна назва, вжита автором, є мотивованою змістом і стилістикою оповіді. Гуцалові власні назви зберігають і передають традиції, історію, культуру українського народу, його вірування та світогляд. Дослідження власних назв художнього мовлення сприяє декодуванню природи

мовотворчості, відображаючи активну пам'ять митця в індивідуальних образах.

Окрім номінативної, оніми митця виконують ще кілька специфічних функції: характеризувальну, стилістичну, дейктичну та ідеологічну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Актуальні питання антропоніміки: Збірник матеріалів наукових читань пам'яті Юліана Костянтиновича Редька / Від. ред. І. В. Єфименко. Київ, 2005. 272 с.
2. Белей О.О. Наскільки українськими є новочасні українські фірмоніми? *Дивослово*. 2000. № 2. С. 12–13.
3. Белей Л. О. Нова українська літературно-художня антропонімія: проблеми теорії та історії. Ужгород, 2002. 175 с.
4. Бияк Н. Я. Особливості найменувань осіб в українській художній прозі та збереження їх функцій у німецькомовних перекладах: Автореф. дис... канд. філол. наук. Івано-Франківськ, 2004. 19 с.
5. Боева Е. В. Антропонімія повістей М. В. Гоголя: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. Одеса, 1993. 16 с.
6. Боева Е. Ім'я як семантичний жест у символістській драматургії О. Олеся. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. 2017. Випуск 64. Ч.ІІ. С. 54–63.
7. Буслаев Ф. И. Народный эпос и мифология; сост., вступ. ст., коммент. С. Н. Азбелева. Москва: Высшая школа, 2003. 400 с.
8. Бучко Д. Проблемні питання української ономастичної термінології. *Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць*. Випуск 356–359. Слов'янська філологія. Чернівці: Рута, 2007. С. 255–260.
9. Вакалюк Л. Ю. Лексико-семантична організація власних імен у творах В. Стефаніка. *Шоста респ. ономаст. конф. Тези доп. і повідомл.* Ч. I. Одеса, 1990. С. 106–107.
10. Вегеш А. Виразальні можливості літературно-художнього антропонімікону роману «Сталінка» Олеся Ульяненка. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія : Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 23. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2010. С. 47–50.

11. Вегеш А. І. Літературні герої творів Марії Матіос. *Studia Slovacistica*. Вип. 9. Ономастика. Антропоніміка: зб. наук. ст. Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2009. С. 252–260.
12. Вегеш А. Стилiстичні можливості літературно-художніх антропонімів у романі Олеся Ульяненка «Знак Саваофа». *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2013. Вип. 2 (30). С. 14–17.
13. Вербич С.О. Гідронімія басейну Верхнього Дністра: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 1999. 16 с.
14. Веселовский С.Б. Ономастикон. Древнерусские имена, прозвища и фамилии. Москва: Наука, 1974. 382 с.
15. Вільчинська Т. Концепт «Бог» у поетичній мові Г. Сковороди. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету*. Серія: Мовознавство. Тернопіль: ТНПУ, 2005. 1 (13). С. 191–199.
16. Вінтонів Т.М. Антропоетоніми повісті М. Гоголя «Тарас Бульба». *Логос ономастики*. №1 (2). 2008. С. 85–90.
17. Габорак М. Гідронімія Івано-Франківщини. Словник-довідник. Снятин: ПрутПринт, 2003. 284 с.
18. Галас К.Й. Назва як мовна одиниця (на матеріалі української мови). Ужгород, 1985. 46 с.
19. Галич В.М. Антропонімія Олеся Гончара: природа, еволюція, стилістика. Луганськ: Знання, 2002. 212 с.
20. Глуховцева І. Функція власних назв у складі антиприслів'їв. *Сучасний ономастичний простір Луганщини: матеріали VII Регіональної наук.-практ. конф. з ономастики / За ред. проф. К.Д. Глуховцевої*. Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. С. 17–23.
21. Гонца І.С. Ойконімія Черкащини: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2006. 18 с.
22. Горпинич В.О. Назви жителів в українській мові: Питання словотвору, слововживання та нормування. Київ: Вища школа, 1979. 158 с.

23. Грачова Т.М. Естетична природа художнього світобачення Є. Гуцала. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія «Філологія»*. 2012. Вип. 6. С. 16–21.
24. Григорчук О.П. Антропонімія художніх творів Л. Мартовича. *Питання сучасної ономастики*. Київ: Наукова думка, 1976. С. 159–162.
25. Гриценко Т.Б. Власні назви як засіб стилетворення в українській історичній прозі другої половини ХХ ст. (на матеріалі романів про Б. Хмельницького): Дис... канд. філол. наук. Київ, 1998. 291 с.
26. Грушевська Ю.А. Власні назви в російському рекламному тексті: лінгвістичний і функціональний аспекти: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. Дніпропетровськ, 2005. 19 с.
27. Дей О. Словник українських псевдонімів та криптонімів (ХVI-ХХ ст.). Київ: Наук. думка, 1969. 559 с.
28. Демчук М. О. Слов'янські автохтонні особові власні імена в побуті українців ХІV – ХVІІ ст. / Відп. ред. М. Л. Худаш. Київ: Наукова думка, 1988. 172 с.
29. Денисюк В.В. Власні назви документів в «Історії русів». *Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні: Зб. наук. праць / За ред. О.М. Титової*. Київ, 2000. Вип. 9. С. 192–196.
30. Денисюк В.В. Структура антропонімів літопису Самовидця. *Актуальні проблеми лінгвістики і лінгводидактики: Зб. матеріалів загальноуніверситетської звітної наук. конф. студентів, аспірантів і викладачів кафедри української мови та кафедри іноземної мови (11–12 квітня 2000 р.)*. Умань, 2000. Ч. I. С. 48–49.
31. Денисюк В.В. Топоніми Черкащини на сторінках «Історії русів». *Лінгвогеографія Черкащини: Зб. м-лів міжвуз. наук.-практ. конф. (Умань, 25–26 травня 2000 р.)*. Київ, 2000. С. 60–62.
32. Дзюба І. Жага всеосяжності і межі таланту (Штрихи до портрета Євгена Гуцала). *Українська мова та література в школі*. 1985. № 11. С. 13-21.

33. Діц В.О. Онімний простір роману Юрія Винничука «Мальва Ланда». *Studia Slovacistica*. Вип. 9. Ономастика. Антропоніміка: зб. наук. ст. Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2009. С. 267–272.
34. Доценко М.В. Поетоніміка модерністської та постмодерністської прози. Дис. ... канд. філол. наук. Вінниця, 2018. 199 с.
35. Дудик П.С. Стилїстика української мови: Навч. посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2005. 368 с.
36. Дука Л.І. Прагматичний потенціал онімів та способи його актуалізації в тексті: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. Дніпропетровськ, 2002. 18 с.
37. Дякова Т.О. Вислови з компонентами-антропонімами як фрагмент мовної картини світу слобожан. *Сучасний ономастичний простір Луганщини: матеріали VII Регіональної наук.-практ. конф. з ономастики* / За ред. проф. К.Д. Глуховцевої. Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. С. 74–79.
38. Етимологічний словник української мови: У 7 т. / Редкол.: О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін. Київ: Наукова думка, 1982–2003. Т. 1–4.
39. Єрмоленко С.Я. Нариси з української словесності: (стилїстика та культура мови). Київ: Довіра, 1999. 431 с.
40. Єфименко І.В. Українські прізвищеві назви XVI ст.: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2001. 20 с.
41. Жайворонок В. Українська етнолінгвістика: нариси: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. Київ: Довіра, 2007. 262 с.
42. Жайворонок В.В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. Київ: Довіра, 2006. 703 с.
43. Железняк І.М. Про деякі лінгвістичні ознаки власних назв. *Мовознавство*. 2000. № 1. С. 13–18.
44. Зайцева К.Б. Английская стилистическая ономастика. Тексты лекций. Одесса, 1973. 67 с.

45. Іванова Н.Г. Словотвірна характеристика лінгвістичних термінів з компонентом онім: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 1998. 20 с.
46. Ільченко В.І. Експресія власних назв як засіб публіцистики: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2003. 20 с.
47. Калинин В. М. От литературной ономастики к поэтонимологии. *Λογος ὀνομαστικῆς* = *Логос ономастики*. 2006. № 1. С. 81–89.
48. Калінкін В. Онімний простір та поетонімосфера: загальне і специфічне в обсязі й змісті. *Наукові записки*. Серія: Мовознавство. Тернопіль: ТДПУ, 2003. Вип.1. С. 24–27.
49. Калінкін В.М. Теоретичні основи поетичної ономастики: Автореф. дис. ... доктора філол. наук. Київ, 2000. 35 с.
50. Кальченко Т.Ю. Топоніми у поетичній мові В. Герасим'юка: функціонально-семантичний аспект. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «Філологія», (74), 64–67.
51. Карпенко М. В. Русская антропонимика. Конспект лекцій спецкурса. Одесса : Одес. гос. ун-т, 1970. 42 с.
52. Карпенко О.Ю. Когнітивна ономастика як напрямок пізнання власних назв: автореф. дис. ... докт. філол. наук. Київ, 2006. 33 с.
53. Карпенко О.П. Гідронімія Центрального Полісся на загальнослов'янському тлі: Автореф. дис. ... доктора філол. наук. Київ, 1996. 44 с.
54. Карпенко О.Ю. Проблематика когнітивної ономастики. Монографія. Одеса: Астропринт, 2006. 325 с.
55. Карпенко Ю.О., Мельник М.Р. Літературна ономастика Ліни Костенко: Монографія. Одеса: Астропринт, 2004. 216 с.
56. Касьян Л.Г. Онімна лексика у прозі Бориса Антоненка-Давидовича. *Лінгвістика*. 2008. № 1. С. 241–248.
57. Керста Р.Й. Українська антропонімія XVI ст. Чоловічі іменування. Київ: Наукова думка, 1984. 151 с.

58. Климчук О.В. Літературно-художній антропонімікон П. Куліша: склад, джерела, функції: Автореф. дис... канд. філол. наук. Ужгород, 2004. 19 с.
59. Коваленко Н.А. Етнос та етнонім. *Українська пропріальна лексика: М-ли наук. семінару* (Київ, 13–14 вересня 2000 р.). Київ, 2000. С. 78–81.
60. Коваль А. П. Знайомі незнайомці: Походження назв поселень України: Науково-популярне видання. Київ: Либідь, 2001. 304 с.
61. Козловська Д.В. Структурно-семантичні та функціонально-стилістичні характеристики поетонімії романів українських письменниць початку ХХІ століття. Дис. ... канд. філ. Наук. Вінниця, 2018. 260 с.
62. Колесник Н. Онімний простір та онімне поле як категорії структурування об'єкта дослідження у фольклорній ономастиці. *Українська мова*. 2013. № 4. С. 124–134.
63. Колесник Н.С. Імена в народній пісні. Літературна ономастика української та російської мов: взаємодія, взаємозв'язки. Київ, 1992. С. 53–59.
64. Колесник Н.С. Українська фольклорна ономастика у загальнослов'янському контексті: Конспект лекцій. Чернівці: Рута, 2000. 40 с.
65. Колесник Н.С. Онімний простір українського пісенного фольклору: семантичний, структурний та функціональний аспекти. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дис. ... докт. філол. наук зі спеціальності 10.02.01 «Українська мова». Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2017. 441 с.
66. Колесник Н.С. Особові імена в українських народних обрядових піснях: Дис. ... канд. філол. наук. Тернопіль, 1998. 218 с.
67. Конторчук Г.К. Антропоніми в листах Лесі Українки. *Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка*. 2001. N 7. С. 66-68.
68. Корнієнко І.А. Вивчення драматичної творчості Лесі Українки в контексті літературної ономастики. *Наукові записки*. Серія

- “Філологічна”. Острог: Видавництво Національного університету “Острозька академія”, 2013. Вип. 40. С. 47–51.
69. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства: підручник. Київ: Академія, 2000. 368 с.
70. Крупеньова Т.І. Ономастика драматичних творів Лесі Українки: Автореф. дис... канд. філол. наук. Одеса, 2001. 20 с.
71. Курилович Ежи. Положение имени собственного в языке. *Очерки по лингвистике*. Москва: Изд-во иностранной литературы, 1962. С. 251–266.
72. Левченко Н.М. Феноменологічна екзегеза імені як конструктор психологічної характеристики літературних героїв: роман Панаса Мирного «Повія». *Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка*. 2004. № 15. С. 209-211.
73. Лукаш Г.П. Взаємодія української та російської онімної лексики в мові творів В.К. Винниченка. *Літературна ономастика української та російської мов: Взаємодія, взаємозв'язки*. Збірник наукових праць. Київ: НМК ВО, 1992. С. 123-128.
74. Лукаш Г.П. Ономастикон прозових творів Володимира Винниченка: дис. ... канд. філол. наук. Донецьк, 1997. 178 с
75. Лучик В.В. Автохтонні гідроніми Середнього Дніпро-Бузького межиріччя. Кіровоград, 1996. 235 с.
76. Лях Т.О. Функції антропонімів у творчості Марка Черемшини. *Studia Slovacistica*. Вип. 9. Ономастика. Антропоніміка: зб. наук. ст.; [упоряд. і відп. ред.: С. Пахомова, Я Джоганик]. Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2009. С. 272–280.
77. Магазаник Э.Б. Теория и методика ономастических исследований. Москва, 1986. 118 с
78. Максимович М. А. Дни и месяцы украинского селянина (IV июнь). *Мистецтво. Фольклор. Етнографія: Наукові записки ІМФЕ*. Т.1. Київ: Вид. АН УРСР, 1947. С. 220-250.

79. Мариненко І.О. Функції антропонімів в романі І. Ільфа і Е. Петрова „Дванадцять стувльєв” і „Золотий теленок”: автореф. дис. на соискание степени канд. філол. наук. Одеса, 1992. 16 с.
80. Масенко Л.Т. Українські імена і прізвища. Київ: Т-во „Знання” УРСР, 1990. 48 с.
81. Можарова Т. Оніми в поетичних текстах шістдесятників: склад, структура, значення: автореф. ... канд. філол. наук. Харків, 2009. 19 с.
82. Мойсієнко А.К. Образний світ онімного слова. *Дивослово*. 2006. № 4. С. 34–37.
83. Наумова Т.М. Номінація особи у сатирично-гумористичних текстах Івана Франка та Володимира Самійленка: Автореф. дис... канд. філол. наук. Київ, 2004. 20 с.
84. Немировская И.В. Некоторые проблемы литературной ономастики. *Актуальные вопросы русской ономастики*. К., 1988. С. 46–49.
85. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу: Ескіз української міфології. Київ: АТ „Обереги”, 1992. 88 с.
86. Ніколенко О. Прізвиська: Соціо-культурний і соціо-прагматичний аспекти. Мовні і концептуальні картини світу: Зб. наук. праць / Гол. ред. О.І. Чередниченко. Київ, 2000. С. 54–58.
87. Німчук В.В. Про українську псевдонімію та криптонімію. *Українська мова*. 2002. № 2. С. 30–58.
88. Ономастична термінологія. Основні терміни, поняття та визначення: Матеріали до спецкурсу / Упоряд. О. В. Нагуш та ін. Одеса: Астропринт, 1994. 9 с.
89. Ономастичні студії в Україні (дисертаційні дослідження, захищені у другій половині ХХ – на початку ХХІ століть): Бібліографічно-інформаційний довідник / Упорядник М. М. Торчинський. Хмельницький: ХНУ, 2007. 122 с.
90. Отін Є.С. Гідроніми Східної України. Київ – Донецьк: Вища школа, 1977. 155 с.

91. Павликівська Н. М. Пропріативи в романі Михайла Стельмаха «Чотири броди». *Михайло Стельмах у новітніх парадигмах наукового знання: зб. матеріалів Всеукр. наук.–практ. конф., присвяч. 105-річчю від дня народж. письменника / гол. ред. О. М. Куцевол [та ін.].* Вінниця: Нілан-ЛТД, 2017. С. 148–151.
92. Пасік Н.М. Власні назви в українській фразеології та пареміології: Дис... канд. філол. наук. Ніжин, 2000. 202 с.
93. Поліщук Л.В. Специфіка фольклорної (поетичної) ономастики [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://www.rusnauka.com/NIO/Philologia/polischuk.doc.htm>.
94. Полохова Н. Концептуально-змістові особливості психологізму прози Є. Гуцала 70-х років ХХ ст. *Науковий вісник Ужгородського університету.* Серія «Філологія. Соціальні комунікації. 2011. Вип.26. С. 131-133.
95. Полюга Л. Антропоніми в лексичній системі поетичних творів І. Франка. Іван Франко – письменник, мислитель, громадянин. Львів: Світ, 1998. С. 657–661.
96. Полюга Л.М. До питання про опрацювання української літературної ономастики. *Ономастика і апелятиви: Зб. наук. пр. Дніпропетровськ, 1998. С. 42–47.*
97. Пономарів О.Д. Стилїстика сучасної української мови: Підручник. Київ: Либідь, 1992. 248 с.
98. Порпуліт О. Семантика власної назви в казковому тексті. *Наукові записки. Філологічні науки (мовознавство).* Кіровоград, 2001. Вип. 37. С. 212–216.
99. Порпуліт О.О. Ономастичний простір українських чарівних казок (у зіставленні з російськими казками): Дис. ... канд. філол. наук. Одеса, 2000. 217 с.
100. Потебня О.О. Естетика і поетика слова: збірник / пер. з рос. А. І. Колодна; упоряд., вступ. ст., приміт. І. В. Іваньо, А. І. Колодної. Київ, 1985. 302 с.

101. Редько Ю.К. Довідник українських прізвищ. Київ: Радянська школа, 1969. 255 с.
102. Розгон В.В. Ономастичні назви як структурні компоненти фразем. *Лінгвогеографія Черкащини: Зб. матеріалів міжвуз. наук.- практич. конф. (Умань, 25–26 травня 2000 р.)*. Київ, 2000. С. 77–78.
103. Саврей О.В. Функціонування фонових онімів у прозі Ольги Кобилянської. *Записки з ономастики*. 2005. Вип. 8. С. 93-102.
104. Селіверстова Л.І. Ономастикон у поетичному ідіолекті Яра Славутича: Автореф. ... канд. філол. наук. Харків, 2003. 19 с.
105. Семенець О.О. Ономастикон образу Батьківщини в поезії Є. Маланюка. *Українська ономастика*. Матеріали наук. семінару, присвяченого 90-річчю К. К. Цілуйка. Київ, 1998. С. 149-154.
106. Сколоздра О.Р. Онімна та апелятивна номінація особи в малій прозі Івана Франка: Автореф. ... канд. філол. наук. Львів, 2009. 19 с.
107. Скрипник Л. Г., Дзятківська Н. П. Власні імена людей: Словник-довідник / За ред. В. М. Русанівського. Київ: Наукова думка, 1996. 335 с.
108. Словник гідронімів України / Упор. І. М. Железняк, А. П. Корепенова, Л. Т. Масенко, А. П. Непокупний, В. В. Німчук, Є. С. Отін, О. С. Стрижак, К. К. Цілуйко. Київ: Наук. думка, 1979. 780 с.
109. Словник української ономастичної термінології / Уклад. Д.Г. Бучко, Н.В. Ткачова. Харків: Ранок – НТ, 2012. 256 с.
110. Смаль О.Л. Урбаноніми лівобережжя сучасного Києва як носії лінгвокраїнознавчої інформації. *Мова і культура*. Серія: Філологія. Київ, 2000. Вип. 1. Т. 2. С. 196–202.
111. Смерчко А.К., Куцик О.А., Колечко М.Д. Ономастика: культурологічний аспект (матеріали до спецсемінару): Навчально-методичний посібник. Дрогобич: РВВДП, 2009. 54 с.
112. Соколова А.В. Онімичний аспект проблеми ідіостилію письменника (на матеріалі зіставлення антропонімії у романах Григорія Тютюнника

- «Вир» і Василя Земляка «Лебедина зграя»): Автореф. дис. ... канд. філол. Наук; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, Одеса, 2003. 23 с.
113. Суперанская А.В. Общая теория имени собственного. Москва: Наука, 1973. 366 с.
114. Суперанская А.В. Аpellятив – онома. *Имя нарицательное и собственное*. Москва: Наука, 1978. С. 5–34.
115. Сухомлин І.Д. Художня антропонімія в творах М. Коцюбинського. *Обласна наук-метод конф., присвячена 125-річчю з дня народження М. Коцюбинського*. Тези доп. Ч. II. Чернігів, 1989. С. 56–58.
116. Сухомлин І.Д. Питання антропоніміки в українській мові. Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетр. ун-ту, 1975. 110 с.
117. Сучасна українська літературна мова: Лексика і фразеологія / За заг. ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1973. 439 с.
118. Сюсько М.І. Із карпатоукраїнської зоонімії: давня традиція. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: Зб. наук. праць / Відп. ред. І.В. Сабадош*. Ужгород, 2000. Вип. 3. С. 204–210.
119. Терещенко Л.В. Стилiстично-виражальні можливості антропонімів у байках Левка Боровиковського. *Studia Slovakistia: наук. зб.* Ужгород, 2009 Вип. 9: Ономастика. Антропоніміка. С. 329–336.
120. Торчинський М. Стилiстично-виражальні можливості потамопоетонімів в українських поетичних текстах. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Сер.: Лінгвістика. Херсон : Вид-во ХДУ, 2005. Вип. II. С. 164–167.
121. Торчинський М.М. Аналіз власних назв як специфічних мовних одиниць. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства: Зб. наук. пр. Ч. II, вип. 3 / Ред. кол.: В. В. Левицький, Л. І. Белехова та ін.* Хмельницький: ХНУ, 2007. С. 223–226.
122. Торчинський М.М. Поетоніміка України: історія становлення і перспективи розвитку (на матеріалі дисертаційних досліджень). *Записки*

- з українського мовознавства / Відп. ред. О. І. Бондар. Одеса: Астропринт, 2006. Випуск 16. С. 332–340.
123. Торчинський М.М. Структура онімного простору української мови: Монографія. Хмельницький: Авіст, 2008. 550 с.
124. Торчинський М.М. Структурна класифікація власних назв. *Мовні і концептуальні картини світу*: Збірник наукових праць. Випуск 23. Частина 3. Київ: ВПЦ „Київський університет”, 2007. С. 95–98.
125. Трійняк І.І. Словник українських імен. Київ: Довіра, 2005. 508 с.
126. Українська мова: Енциклопедія / Редкол.: В. М. Русанівський (співголова), О. О. Тараненко (співголова), М. П. Зяблюк та ін. 2-ге вид., випр. і доп. Київ: Вид-во „Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.
127. Усова О.О. Ономастикон художніх творів Миколи Хвильового: Автореф. дис... канд. філол. наук. Донецьк, 2006. 18 с.
128. Фащенко В. У глибинах людського буття. Літературознавчі студії / упоряд. М. М. Фащенко, В.Г. Полтавчук; вступ, стаття В.Г. Полтавчук. Одеса: Маяк, 2005. 640 с.
129. Фоякова О.И. Имя собственное в художественном тексте. Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1990. 104 с.
130. Франко І.Я. Причинки до української ономастики. *Зібрання творів у п'ятдесяти томах*. Київ: Наукова думка, 1982. Т. 36. С. 391–426.
131. Хлисту́н І.В. Власна назва в українській поезії II пол. ХХ ст. (семантико-функціональний аспект): Дис... канд. філол. наук. Умань, 2006. 236 с.
132. Худаш М.Л. З історії української антропонімії. Київ: Наукова думка, 1977. 236 с.
133. Чабаненко В.А. Антропоніми в Шевченкових поезіях: лінгвостилістичний аналіз. *Збірник праць 20 Наукової Шевченківської конференції*. Київ, 1978. С. 141–156.

134. Чебанюк О. Календарні хрононіми в українській традиційній культурі та фольклорі. *Українознавчий альманах*. 2012. Вип. 8. С. 194–196.
135. Черторизька Т.К. Літературні антропоніми в творах Т. Шевченка. *Мовознавство*. 1989. № 2.– С. 30-34.
136. Чучка П.П. Антропонімія Закарпаття. Вступ та імена: Конспект лекцій. Ужгород: Вид-во Ужгородського ун-ту, 1970. 102 с.
137. Шестопалова Л.Д. Специфіка антропонімів у химерній прозі (на матеріалі творчості В. Г. Дрозда): Автореф. дис... канд. філол. наук. Одеса, 2006. 19 с.
138. Шотова-Ніколенко Г.В. Онімний простір романів Ю. І. Яновського: Автореф. дис... канд. філол. наук. Одеса, 2006. 21 с.
139. Шульган О. Соціолінгвістика й еколінгвістика: точки перетину в ойконімії України ХХ століття. *Мова і суспільство*. 2014. Вип. 5. С. 23–27.
140. Шульгач В.П. Праслов'янський гідронімний фонд (фрагмент реконструкції). Київ: Інститут української мови НАН України, 1998. 368 с.
141. Шуляк С.А. Лексико-тематичні парадигми у поетичному ідіолекті Євгена Гуцала: Автореф. дис... канд. філол. наук. Київ, 2005. 19 с.
142. Щетинин Л. М. Имена и названия. Ростов-на-Дону : Изд-во Ростовского ун-та, 1968. 231 с.
143. Янко М. Т. Топонімічний словник України: Словник-довідник. Київ: Знання, 1998. 432 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гуцало Є. Позичений чоловік: роман. Київ: Знання, 2019. 384 с.
2. Гуцало Є.П. Твори в 5 т. Т. 3: Повісті, роман. Київ: Дніпро, 1997. 461 с.
3. Гуцало Є.П. У лелечому селі. Оповідання. Київ: Видавництво дитячої літератури «Веселка», 1969. 209 с.
4. Гуцало Є. Передчуття радості. Повісті. Київ: Радянський письменник, 1972. 423 с.
5. Гуцало Є. Пролетіли коні: оповідання та повісті. Київ: Вид-во гуманіт. Л-ри, 2008. 384 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Антропоніми

Але, помітивши неподалік на городі тітку Зою, що на грядці порається, одразу ж сповнився одваги, став хапати грудки й жбурляти в яму (У лелечому селі, с. 15)

Ген бабин дід Лука, помер недавно (У лелечому селі, с. 17)

Хоч і запитало їхньої сусідки Наталки голосом, але ти, Михалку, не піддавайся, бо хіба ж воно таке, що не обхитрує? (У лелечому селі, с. 18)

Може, то знову лисий Терень упав, бо хіба п'яниці закажеш дорогу до калабань та прірв? (У лелечому селі, с. 19).

Хомкові радощі й печалі (У лелечому селі, с. 24)

Вона спить у глибокому яру біля баби Хтодоньки, що сліпа на ліве око і крива на праву ногу (У лелечому селі, с. 24).

Був у їхньому селі дядько Лазар - чоловік як чоловік, тільки якби ото не сміявся він з усіх та з усього (У лелечому селі, с. 27)

- Ану, чия візьме! - закричав Зінько, прозваний Хлястиком, бо завжди ходив з обірваним хлястиком (У лелечому селі, с. 32)

Тихий, здається, був у нашій школі Юрко Зяблик (У лелечому селі, с. 42).

На тому місці, де влітку видовжувалася коса, порався біля човна дядько Родіон, знаний у селі за п'яницю й заб'яку (У лелечому селі, с. 45).

Ніякої пори року малий Орчик не любить так, як весну (У лелечому селі, с. 50)

Найпершим, либонь, береться старий учитель Булах Григорій Іванович (У лелечому селі, с. 52).

- Біля Олесючки я пропливу?

- А біля Тодора ? (У лелечому селі, с. 54)

- Ловите? – оддалік кричить Сава (У лелечому селі, с. 57)

- Зайда, остерігатись треба, - казали люди лавочниці, немолодій уже, з карими очима Гальці (У лелечому селі, с. 63)

Й одного разу Семен Вухлик ... перепинив хлопця на дорозі і навіть за барки взяв (У лелечому селі, с. 63)

Було таке потайне місце і в тітки Фані (У лелечому селі, с. 64)

Отой прибудний Роман, що спідлоба дивиться (У лелечому селі, с. 64)

Був серед пастухів товстий та вічно усім невдоволений Осел (У лелечому селі, с. 67)

- Мене Максимівною звать, то і його так само запишіть! (У лелечому селі, с. 75).

Ген тітка Безносиха випустила своїх курей надвір (У лелечому селі, с. 77)

Ген Чуйчиха з дійницею до хліва пішла своєю Ластівку доїти ... (У лелечому селі, с. 77)

А її сусідка Бабера вже стоїть біля хвіртки й чекає, чи нейтима хто на базар, щоб і собі прилучитись (У лелечому селі, с. 77)

Поки на край села виходять, то ще до них приєднується Брухтій Оксен, їхній сільський чоботар, та весела молодичка Ксеня Кріт, яка недавно вийшла заміж (У лелечому селі, с. 77)

- Я нічия, - сміливо збрехала Валя (У лелечому селі, с. 89)

Але до Хариті не дуже тягло, бо надто плаксива (У лелечому селі, с. 90).

А-а, піде вона ще й до Івана, й до Надійки, а зараз - у поле (У лелечому гнізді, с. 90)

Катря старша між них обох (У лелечому селі, с. 94)

Лисак стоїть посеред подвіря високий, плечистий, широко розставивши ноги (У лелечому селі, с. 96)

- Ти, Юрку, не хочеш? (У лелечому селі, с. 96)

Лисаків хлопець Устим у центрі дитячої уваги (У лелечому селі, с. 97).

Худий Огрічук раз лизнув, Харитя раз, а Валя аж двічі вхитрилась (У лелечому селі, с. 97)

Іванове лице сперше почервоніло, а потім посіріло (У лелечому селі, с. 98)

На їхньому кутку голку можна випросити лише в поліцаєвої Ярини (У лелечому селі, с. 100)

Валя вже давненько застерегла осині рої біля хліва в Остапчучки, вистежила, куди ті оси й літають, куди залазять (У лелечому селі, с. 104).

До них підходить Жук, що доглядає за табуном (У лелечому селі, с. 108)

Подеколи Сяник опускав голову і втуплювався в підлогу (У лелечому селі, с. 116)

У цей час Ігор Володимирович знову повернувся в Сяників бік (У лелечому селі, с. 117)

А Ніна Семенівна й не розглядала, зразу купила (У лелечому селі, с. 118)

То вже баба Тетяна, в якої вона куток знімає, сказала, що то ніякий не єгипетський гусак (У лелечому селі, с. 118)

Барабаш начебто аж засмутився, що Сяникові все так легко зійшло з рук (У лелечому селі, с. 119)

- А Лелюх чіпляється! (У лелечому селі, с. 119)

- — Я не Лелюх, я — Козир (У лелечому селі, с. 120)

- — Я — Марчук... А Мишка сьогодні в школі нема (У лелечому селі, с. 120).

- Це Терешкове, причинне (У лелечому селі, с. 125)

А сліпий Сень – це друг! (У лелечому селі, с. 137)

— Оце ми біля Гарбузової хати йдемо... (У лелечому селі, с. 139)

О, це ж Кононець на велосипеді їде... (У лелечому селі, с. 139)

За листоношу виступає тітки Огірчихи синок. За листоношу він тому, що в Огірчука є польова сумка на ремінці (У лелечому селі, с. 147)

Огірчук підходить до Гані, залазить худюю рукою до сумки і порпається, наче й справді щось там важко знайти (У лелечому селі, с. 147)

— Вам, тітко Олено, сьогодні нема нічого (У лелечому селі, с. 147)

Ось усілася на колоді Килинка Мохор, і хоч не вміє вона читати, проте читає для всіх уголос із забрудненого рудого папірця, якого Огірчук підібрав десь у рову (У лелечому селі, с. 148)

Вірна моя жінко Секлето Іванівно,— співучим голоском читає Килинка, і щоки в неї пашать,— а також дорогі мої діти Грицько, Микола й Килина! (У лелечому селі, с. 148)

У Гані є менший брат Сергій (У лелечому селі, с. 150)

Ледве в тітки Мушихи дістала трохи, — й показує дітям маленьку пляшку, де на дні жовтіє пальців на три золотистої рідини (У лелечому селі, с. 151)

А Танасюкова жінка вчора листа одержала від свого Танасюка, що лежить у госпіталі, що все добре, бо тільки одну руку відірвало (У лелечому селі, с. 152)

Хай і на мого Федора кине (У лелечому селі, с. 152)

Увійшов старий Швачко Денис (У лелечому селі, с. 153)

Петра Катеринченка охрестили чомусь «пупом», Василя Леміщенка «парашутом», а його, Володю, то «смалюхом» звать, то «блимаком» (У лелечому селі, с. 159)

- Володько, ану гайни до Джусихи та принеси мені стамеску, оту, що з роздвоєною ручкою (У лелечому селі, с. 161).

У Джусихи є чоловік, звати його Джусом, він працює в колгоспі шофером (У лелечому селі, с. 163)

Відтоді, як Іванові Гуньці дали в колгоспі коней і воза, він перестав упізнавати своїх недавніх товаришів, з якими іще тиждень тому лазив по чужих садках за яблуками, по сусідських городах за огірками (У лелечому селі, с. 168)

Дмитро Жос, дивлячись на Гуньку, якому так пощастило з кіньми, захотів і собі мати батога (У лелечому селі, с. 169)

— Давай розіб'ємо... Ти з Ганною підеш танцювати, а я — з Антоніною (У лелечому селі, с. 170)

Бандуристий у сільраді за секретаря (У лелечому селі, с. 171)

Позаду, перекинувши на один бік обидві ноги, їде на коні, наче на тині вмовистися, пастух Ілько Чечіт (У лелечому селі, с. 180)

Дядькові Федорові одірвало обидві руки, Гнатові

Сухобрусу одну руку, а тонкогубому Сянику Медвецькому — ногу (У лелечому селі, с. 181)

А от дядечко Мазур усіх гостей насмішив (У лелечому селі, с. 184)

Як народилася, то в метриці записали Горпиною, проте ніхто її так не звав (У лелечому селі, с. 193).

Коли Груня виходила заміж за Саву Турика, добрі люди казали їй... (У лелечому селі, с. 194)

У Турика Дмитра — двоє, у Турика Антона — один, а в найстаршого їхнього брата Миколи аж п'ятеро. Думаєш, Сава далеко одскочив? (У лелечому селі, с. 194)

Першим у Груні знайшовся Степанко (У лелечому селі, с. 194)

Після Степанка доля подарувала їм ще двох синів — Льоню й Толю (У лелечому селі, с. 195)

Один з них, Яків, котрий теж воював і теж повернувся неушкоджений, мав уже другу жінку, але дітей не надбав ні од першої, ні від другої (У лелечому селі, с. 195)

Моя Фросина каже, щоб украсти, але нащо красти? (У лелечому селі, с. 197)

Вони зайшли до самогонниці Вулійки й добряче випили (У лелечому селі, с. 204)

— Ти неси коромисло, а я понесу відра,— каже баба Ликора (том 3, с. 30)

Дядько Тилимон доводиться мені та бабі Ликорі якимось родичем, тільки яким — хто його відає! (Том 3, с.40)

— А нема Ніли, нема, повіялася на цвинтар підправити батькову та материну могили (Том 3, с. 41)

— А поведу, лиш нехай баба Весна повернеться від дочки з Вівсяників (Том 3, с. 41)

Постривай, Маріє, нехай батюшка відправить (Том 3, с. 46)

— За померлих... на водах потоплених... за убіснних... За Варвару й Івана... за Миколу й Дмитра... за Настю й Мотрю... за Каленика й Оляну... (Том 3, с. 47)

1 тоді баба Ликора, тітка Марія, Секлета, Срулиха та інше жіноцтво неквапливо, з хазяйською гідністю гуртом свої рушники стелять один до одного...(Том 3, с. 47)

Тарапатий набиває кишені, вже скоро й пазуха в нього віддувається від добра (Том 3, с. 48)

Ярина Васюхно витирає сльози й дивиться на шлях за кладовищем, наче там сподівається побачити свого Ілька. (Том 3, с. 49)

Справді, очуняла трохи Килина, як ми явилися...(Том 3, с. 50)

Розумніша й за скриню в Срулихи, і в тітки Варки, і в нашої тітки Марії! (Том 3, с. 51)

Тільки гуркнуло в небі — й забрали Ничипора на фронт, воює, поки головою не наклав. То хіба ото у Варочки дитя від святого духа? (Том 3, с. 62)

Сьогодні він у Варочки, вчора він у Казанджіїхи, позавтра він у Кобильчачки. (Том 3, с. 62)

Наче ти забула про Абдуллу! — сердито каже (Том 3, с. 64)

Дарка й Настя Притули на рядні притягли, бо на руках не подужали б контуженого... (Том 3, с. 64)

Вже на сінешньому порозі я озираюся злякано: ота Ксенька Гирчиха, яка видалася мені антихристом, уже дибцяє межею нашого городу (Том 3, с. 68)

Либонь, ні в кого так не пахнуть долоні, як у тітчиної Фросі (Том 3, с. 77)

Але руки порохнявих дідів не тільки порохном пахнуть, хай то Танас Нездійминога, чи ще там хтось. (Том 3, с. 77)

— Кажеш, хата під лісом? Либонь, це Мотря Тернова... (Том 3, с. 82)

Десятою дорогою обходь Варвару Демидиху, нехай навіть золотим калачем тебе манить (Том 3, с. 82)

Мого батька звати Ільком, і мою матір звати Юстиною, але вони про когось іншого (Том 3, с. 83)

Чи не тітку Мартоху, що живе в Вівсяниках і теж могла б прийти на ярмарок? (Том 3, с. 84)

І згадала: та це ж Губа, поліцай із Шамраївки (Том 3, с. 94).

За того Кліма Клімішу... (Том 3, с. 95)

У вузькій бузиновій вуличці стоїть зарослий куштратою бородою Корній Потуга, світячи іскристими вугляками очей (Том 3, с. 98)

Павло Голоха повернувся в село! (Том 3, с. 103)

Сорока знову ген-ген пантрує над садком у Лабунців (Том 3, с. 106)

занести молока? Занесу, думаю, Ксені Дмитрівні та її дітям (Том 3, с. 112)

— А це баба Машталірка пішла глину копати в яру — й відкопала якогось черевика (Том 3, с. 125)

Нікому-нікому не кажи, що в Срулихи знайшовся хлопчик Марко (Том 3, с. 132)

А є прізвища, так би мовити, які начебто самі на городі вирости: Буряк, Гарбуз, Гичка, Хміль (Позичений чоловік, с. 148)

Є прізвища, які, либонь, із лісу прибігли та й прилучились до людського гурту: Лисиця, Вовк, Ведмідь, Борсук (Позичений чоловік, с. 148)

Звісно, не без тих у нашому селі водиться, що з пташиної зграї: Горобець, Орел, Півень (Позичений чоловік, с. 148)

Було ще в повоєнні часи прізвище Сало, та це Сало кудись виїхало на шахти Донбасу, так і не повернулось назад (Позичений чоловік, с. 148)

Зате можемо похвалитись Кендюхом — таким Кендюхом може повеличатись не кожне село, як і прізвищами Макуха, Вареник, Галушка, Довбня, Гайдамака, Буцол, Шепета (Позичений чоловік, с. 148).

Ну як, скажіте, жити людині, яку називають Півторакожуха? (Позичений чоловік, с. 148)

Або як має почуватись не жінка, ні, а чоловік, що носить прізвище Панібудьласка? (Позичений чоловік, с. 148)

Коли поміркувати, то виходить, що батько, глава сім'ї — Чортійогобатька, що діти цього батька — теж Чортійогобатька, що внуки — знову ж таки, хоч круть, хоч верть, Чортійогобатька (Позичений чоловік, с. 149)

Ну, коли міністром, то тільки той, хто вже носитиме прізвище не Чортійогобатька, а Батько (Позичений чоловік, с. 149)

А генералом, звичайно, не Півторакожуха, а тільки Кожух! (Позичений чоловік, с. 149)

Хоча був колись у нашому районному універмазі продавець, на взутті стояв, прозивався Розумом (Позичений чоловік, с. 149)

Так, служив зі мною в одній роті старшина Волик, загинув при форсуванні Дніпра під Лосевом, то нічого волячого не мав, а швидше скидався на хитрого рудого лиса, так його позаочі й називали (Позичений чоловік, с. 149)

Я — Хома Прищепка (Позичений чоловік, с. 149)

Називайте Македонським, Наполеоном, маршалом Жуковим — а я не хочу! Називайте Султанмуратом (був у розвідці нашої дивізії такий одчайдух- зірвиголова, що ніколи без живого «язика» не повертався з ворожого тилу) — руками й ногами домагатимусь, щоб не називали. І навіть

Венеційським бути не хочу, а всі ж бо й спросоння скажуть, що Венеційський ось уже який рік є начальником районного відділення міліції, його за верству впізнають, дух його через залізну стіну чують (Позичений чоловік, с. 150)

А також тішуся з того, що я не Гичка і не Півень, що я не Сало і не Макуха (Позичений чоловік, с. 150)

Коли чоловік нині в паспорті пишеться Вовк, то либонь, його пращур своєю поведінкою чи подобиз-ною таки нагадував хижого сіроманця: а коли тепер чоловік знаний як Пшеничний, то в давнину безпремінно був не тільки хліборобом-селянином, а й любляв пшеницю-пашницю (Позичений чоловік, с. 152).

Знаєте, в Яблунівці, близько від лісу, живе Максим Грень, з діда-прадіда колгоспний конюх, то Грень і досі, хоч у літах, схожий на жеребця (Позичений чоловік, с. 152).

Петро Кандиба, потомствений яблунівський лавочник, схожий на зайця — і вуха в нього заячі, й губи, й ходить по-заячому (Позичений чоловік, с. 152).

Дмитро Варченко, потомствений сільський коваль, скидається на крука, такий він весь чорний, мов халява в дьогті, такий він горбоносий, мов сокиру тримає на обличчі, такий він чорноокий, мовби очі свої на ніч ховає в комин, у сажу (Позичений чоловік, с. 152).

Кіндрат, мій брат, крізь землю пройшов, червону шапочку знайшов (Позичений чоловік, с. 153)

Моя жінка Мартоха спершу страх як дратувалась, коли я затівав із нею таку балачку (Позичений чоловік, с. 153)

Півень утік із нашого обійстя, і добре, що об'явився в хліві баби Тиндички, мали б мороку з тією позичкою! (Позичений чоловік, с. 158)

Мартоха з моїх очей вчитала, що вже ладен пристати на її вмовляння, ладен піти на собачу стежку, і давай підхвалювати Одарку Дармограїху (Позичений чоловік, с. 162)

До Нінки Шарпачки, просила дати Шарпака, але Нінка пообіцяла дати їй за царя Митрохи, як буде людей трохи (Позичений чоловік, с. 162).

То крутнулась до Ганки Вовчихи, канючила Вовка... (Позичений чоловік, с. 162)

Але ж у Ганки й льоду на Водохреща не вициганиш... (Позичений чоловік, с. 162)

Хіба що за царя Тимка, як стане земля тонка (Позичений чоловік, с. 162)

Одарка Дармограїха і до Векли Шпаркої ходила, та Векла винна їй сотню грошей, просила взамін за гроші старого Данила Шпаркого, вмовила Веклу, бо хоч і чортові думки, а слова в неї з маслечком, і так вихваляла Веклу — і що чепуруха, і що господиня (Позичений чоловік, с. 162)

І досі в Яблунівці розказують про покійного шевця Кирила Тизуня, котрий так любив молодиць та удовиць, що за бабою не побоявся б полізти й до чорта на роги (Позичений чоловік, с. 164)

Очі в неї були лукаві й розумні — як у головного бухгалтера нашого колгоспу Петра Зосимовича Варави (Позичений чоловік, с. 170)

І ніжки її так весело ступають по землі — ну, так іще ходять у вчительки Ганни Ксаверівни пальці по клавішах фортепіано, коли вона грає в клубі для художньої самодіяльності (Позичений чоловік, с. 172)

А чи візьміть нашого ж таки, яблунівського, Федора Горбатюка, листоношу сільського (Позичений чоловік, с. 174).

А фуражир Ілько Дзюнька (плечі — мов коромисло, груди — мов двадцятивідерна діжка, ноги — мов рубані з граніту стовпи) має, на жаль, фізію таку, що ні людям показати, ні самому подивитись (Позичений чоловік, с.174).

Доярка Христя (вона із шкури на короварні вилузується — так робить!) пригостила мене молоком із алюмінієвого кухля, а що вже глянула — наче пучок чорнобривців дала понюхати (Позичений чоловік, с. 175)

Наш яблунівський зоотехнік Невечеря Трохим Трохимович ну вже такий кумачевий на твару, що на першотравневому святі в селі його обличчя

губиться серед червоних транспарантів, саме видається транспарантом!
(Позичений чоловік, с. 190)

Я не хочу бути отією Химкою, яка що напряла, то й те миша вкрала
(Позичений чоловік, с. 195)

І не хочу бути схожою на отого Хому, який так славно заробив на качалках: одну продав, а дев'ять йому на плечах баби побили.

— А ще кажуть: заробив, як Хома на вовні!

— А ще кажуть: не будь Хомою!

— А ще кажуть: купив Хома хорта, а Ярема чорта!

— А ще Кажуть: оце виграв, як Хома на булках!

А ще кажуть: не будь Хомою, на те ярмарок!

— А ще кажуть: виграв, як Хома на милі.

(Позичений чоловік, с. 196)

Такий капелюх носив директор Яблунівської середньої школи Діодор Дормидонтович Кастальський, чоловік вельми вчений і освічений, хоч і по нинішній день їздив по селу на велосипеді (Позичений чоловік, с. 199).

— Отож! І я не хочу, щоб ти перед людей вискакував, як Кузьма з маку
(Позичений чоловік, с. 200)

На Гната Петровича Пиндюрку, який завідує районною маслобойнею, о!
(Позичений чоловік, с. 202)

А то вже порівнювали мене зі знаменитим обласним вуркою Хрячком
(Позичений чоловік, с. 206)

— Беріть, Хомо Хомовичу, хлібець,— казала, мов смичком малювала,— бо притомились ниньки на роботі, а здоров'я ж чоловікові ой як потрібне (Позичений чоловік, с. 206)

Голова колгоспу Михайло Григорович Дим зачитав тих, кого треба обрати до президії (Позичений чоловік, с. 208)

— В мене будуть доповнення,— вихопилась Дармограїха, мов Марко з конопель (Позичений чоловік, с. 208)

Свої дописи Одарка попідписувала так: сількор Око, сількор Рука, сількор Правда, сількор Ніготь (Позичений чоловік, с. 210)

Вийшло так: іде гнида за Демида, світилкою жаба, сваха черепаха! (Позичений чоловік, с. 210)

— О! На безлюдді й Хома чоловік, а Гапка ще й люди! — похвалила, зрадівши (Позичений чоловік, с. 211)

Сьогодні, скажімо, я бабі Вусті Недригайлесі лагодив хлівець, бо вже розсілись його стіни так, наче п'яниця посеред вулиці (Позичений чоловік, с. 219).

А то вже копав погреб для Василини Сопілкарки, далі збивав такого-сякого погрібника (Позичений чоловік, с. 219)

Отож, вигравши собі на короткий час волю (а виграв я, либонь, так, як ото Шльома на оренді!), жив, як на душу поклато (Позичений чоловік, с. 219)

Ой дівчата, дівчата! Нема життя без вас і ніколи не буде — хай це буде наша подільська Яблунівка чи сама столиця Москва (Позичений чоловік, с. 219)

— На своє запишу, хай буде Хома Хомович Борозенний (Позичений чоловік, с. 222)

Молоду Галю Сороку знаєш? (Похичений чоловік, с. 227)

Краще б, як то мовиться, тієї неділі понесло на папороть-могили та на Щокотин слід, аніж із Одаркою на ярмарок у район! (Позичений чоловік, с. 241)

Обличчя ж у мордяки стало від гніву страшне, як Беркові штани навиворіт (Позичений чоловік, с. 244)

Ну, легше ось тобі, скажи спробуй: наш Карпо розполукарпився на маленькі полукарпенята (Позичений чоловік, с. 245)

Дід Гапличок був жилавий, наче з сирицевих ременів весь зв'язаний (Позичений чоловік, с. 252)

— Ну чисто тобі наш Герасим Штурма, як нап'ється, коли з конюшні йде не додому до жінки з дітьми, а по родичах та друзяках (Позичений чоловік, с. 257)

— А писком оре так, як Дем'ян Довгань, крий тебе мати Божа! (Позичений чоловік, с. 257)

— А слина ж із рота тече, мов у Демида Копистки! (Позичений чоловік, с. 257)

...В цю мить одчинились двері перед листоношею Федором Горбатюком (Позичений чоловік, с. 257)

Потім голосила сива, як лунь, Марфа — мати, що пережила свого сина-бухгалтера (Позичений чоловік, с. 260)

Дядько Опанас був цупкий і дебелий, наче зі столітнього дуба майстерно виточений на верстаку вправним столяром (Позичений чоловік, с. 261)

А поряд не хто-небудь лежить, а люди заслужені — ось, к приміру, довоєнний голова колгоспу Спиридон Джус, а це пірамідка першого колгоспного тракториста Данила Швайченка, ген спочиває п'ятисотенниця Ликера Штурма, біля Ликери Штурми рільничий бригадир Гордій Весна (Позичений чоловік, с. 262)

Оркестр духовий можна було б узяти і свій, яблунівський, але ж барабанщик наш Федір Карамаш завжди встигає упитися ще до цвинтаря і до поминок (Позичений чоловік, с. 273)

Горілки каззонної не настарчите, то треба було б прикупити самогону, тільки найліпше, либонь, прикупити у Вівді Оберток (Позичений чоловік, с. 273)

А, либонь, таки заговорить, бо обличчя в вівчарика-ковалика дуже нагадує обличчя покійного яблунівського коваля Тереня Саковича Довбню, що помер позаторік, на Водохреща (Позичений чоловік, с. 277)

...Ця сова подивилась невидючим зором так, як колись дивився на людей у Яблунівці розкуркулений Демид Жеребило, він помер десь на холодних островах (Позичений чоловік, с. 278)

Ох ти ж холера, відвернутися годилося б, та очі самі дивляться: тракторист Максим Діх-тяр у хлівці на вико-вівсяній мішанці обіймає свою жінку Марію, а та чогось одбивається... (Позичений чоловік, с. 287).

А ген, бачу, Яв-доха, жінка зоотехніка, сама фершалка в яблунівській лікарні, посуд миє на ослоні (Позичений чоловік, с. 291)

Потомствений яблунівський конюх Максим Грень, схожий своєю подобизною на добре вхорканого жеребця, у німому забутті ніс вуздечки й стремена (Позичений чоловік, с. 307)

Потомствений яблунівський лавочник Петро Кандиба, нині своїм обличчям ще дужче нагадуючи заячий вид, захопив із собою двошалькові терези, а за пазуху наричив гирьок усяких розмірів (Позичений чоловік, с. 307)

Дмитро Варченко — худий, мов крук, із лицем, що нагадувало виквацяну в дьогті халяву, і з гострою сокирою носа, наточеного на найтвердішому точилі,— йшов із важелезним молотом, який іще дихав розпеченим залізом і жаром розджохканого горна (Позичений чоловік, с. 307)

— Зізнавайся, Хомо, сам, бо й голові колгоспу скажемо, й у районну міліцію подзвонимо самому начальнику райвідділу товаришеві Венеційському (Позичений чоловік, с. 324)

— Не впізнаєш мене, Дмитра Волосюка? (Позичений чоловік, с. 334)

Дай поносити твій портрет,— просив у Марії-телятниці чи в Олексі-комбайнера (Позичений чоловік, с. 358)

...Пишні груди випинає, хвоста роздимає і хвастає не нахвастається своїм голосом, наче то голос Анатолія Солов'яненка! (Позичений чоловік, с. 286)

Махомет який знайшовся! (Позичений чоловік, с. 245)

Сам невеличкий, лице схоже на стару печерицю, а співомовки Степана Руданського ого як уміє читати! (У лелечому селі, с. 171)

А той Сірко, що ви розказували про нього, міг зовсім невидими стати? (У лелечому селі, с. 20)

Спершу просто бігали одне за одним, боролися, качались по землі, а далі надумали розділитись на дві ватаги, й неодмінно так, щоб ув одній ватазі був Гітлер (У лелечому селі, с. 46).

...Поки повернулась Мартоха додому ввечері, то молоко в глечичку скисло — бо треба ж було по дорозі кожного здибати, кожного язиком своїм зачепити, набалакати-наговорити-натеревенити-намолоти сім мішків гречаного Гаврила! (Позичений чоловік, с. 159)

Шолудивий песик, у реп'яхах та павутинні, з розумними, як у царя Соломона, очима всівся неподалік на спориші, молотив хвостиком, збиваючи догори куряву (Позичений чоловік, с.300)

Усі знають їх, вони заслужили — Суворов, чи Кутузов, чи граф Лев Толстой (Позичений чоловік, с. 373).

Е-е, високу він тепер компанію водить, хоче, либонь, пристати до гурту Льва Толстого та Федора Достоєвського, до Гомера та Шекспіра (Позичений чоловік, с. 359)

Топоніми

Вже забув, як миску розтрощив оту, що я в Яневі купила на ярмарку?
(У лелечому селі, с. 23).

Та історію ж не повернеш назад, і після Сталінграда довелось їм
одступати (У лелечому селі, с. 47)

Калинівка лежала не за сімома морями, та все ж таки Михалко не бував
там ні разу (У лелечому селі, с. 76)

Ти і в Лисіївку приходив, га? (У лелечому селі, с. 80)

А в Новій Греблі не тебе зловили в млині? (У лелечому селі, с. 80)

Слони живуть в Індії, - береться розказувати Надійка (У лелечому селі,
с. 92)

Через село протікає маленька річка Білоус (У лелечому селі, с. 107)

Йдуть вони не до ставу, а до болота Домашиного (У лелечому селі, с.
165)

І в Африці не було? (У лелечому селі, с. 189)

Й село наше Овечаче по горбах та по вибалках також наче зчорніло,
принишко, насторожено очікує ще на постріли (Том 3, с. 36)

— А поведу, лиш нехай баба Весна повернеться від дочки з Вівсяників
(Том 3, с. 41)

Справді, очуняла трохи Килина, як ми явилися... Ой, Лебедин отой!
(Том 3, с. 50)

А буває, що віддаю в Нову Греблю, чи у Вівсяники, чи в Забару (Том 3,
с. 55)

Варочка така, що могла б свого Абдуллу відправити ще далі, в
Самгородок! (Том 3, с. 66)

Ото вона й не боїться за корову, що німці заберуть аж у Німеччину, бо
як заберуть, то її ряба зразу ж за ворітьми й ратицями дригне (Том 3, с. 76)

Повія повіяста, що її знають від Погребища до Вінниці. А то біля неї ухажор її новий, поліцаюка з Курави (Том 3, с. 86).

Може, був у тій компанії, що вдосвіта, перед самісіньким світом, на Солошиному кутку вкрала теля в баби Січкарки? (Том 3, с. 92)

А й з Нової Греблі, і з Вівсяників, і з Забари, і з Шамраївки (Том 3, с. 92)

— Недовго, подамся до Чорного лісу (Том , с. 103)

- Чи не з Турбова оце добро? (Том 3, с. 109)

- — То ходімо до Шекер, отамо за яворами... (Том 3, с. 124)

- — А ото як у Погребищі німці били жидів, то й не всіх вибили (Том 3, с. 133).

Було ще в повоєнні часи прізвище Сало, та це Сало кудись виїхало на шахти Донбасу, так і не повернулось назад (Позичений чоловік, с. 148)

Так, служив зі мною в одній роті старшина Волик, загинув при форсуванні Дніпра під Лоєвом, то нічого волячого не мав, а швидше скидався на хитрого рудого лиса, так його позаочі й називали (Позичений чоловік, с. 149)

А балачка вся ця до того, що моє прізвище нічим не вирізняється з-поміж інших, якими таке славне село наше, сусідні села, вся Україна (Позичений чоловік, с. 149)

Лугове та Польове, Балки та Ярки, Чагарі та Лисогірки — тут великим розумом не світить(Позичений чоловік, с. 150).

Оленівка, Андріївка, Степанівка, Іванівка, Григорівка — тут теж не мудрували лукаво (Позичений чоловік, с. 150)

Свинарі, Чинбарі, Смолокури, Вівчарі зізнавались у простоті душевній (Позичений чоловік, с. 150).

А вже от Веселі Гори, Веселе Поле, Веселий Лан, Веселий Кут, Весела Діброва, Весела Долина, Веселий Гай, Веселий Яр, Веселий Хутір, Веселі Боковеньки казали вчора й нині кажуть про людей багато (Позичений чоловік, с. 150)

От хоч би що, а мені завжди здавалось, що чоловік із села Груші ніколи не буде схожий на чоловіка із села Вишні (Позичений чоловік, с. 151).

Що жінка з села Хлібного завжди буде щедрішою, аніж жінка з села Голодного (Позичений чоловік, с. 151).

Що дядько з Багатої Чернящини завжди буде багатший, ніж дядько з села Бідила (Позичений чоловік, с. 151).

Мені, повірте, не хотілося б народитись у Шмиглях чи в Ряшках, не хотілося б парубкувати в Коровинцях чи в Коростуватому, не хотілося б женитись у Костогризному чи Бабському (Позичений чоловік, с. 151).

І я щиро вдячний долі, що тільки чув, а ніколи не жив у Безкровному, Безлюдівці, Безпалівці, Безп'ятному, Безсалівці, Безсокирному, Безуглівці, бо, здається, в селах із такою назвою так і остерігайся, що не матимеш пальця, п'яти, сала, сокири (Позичений чоловік, с. 151).

Отже, тепер ви знаєте, що я, Хома Прищепа, за своєю вдачею не міг би прижитись у Гектарах чи Елеваторному, у Грижинцях чи Газопровідному (Позичений чоловік, с. 151).

Щоб ви вже почали здогадуватися, спершу назву довколишні села, широко знані по всіх усядах: Білоконі, Велике Вербче, Гончарі, Кривошії... (Позичений чоловік, с. 151).

Гаразд, поблизу є й інші села: Липівка, Малі Дубові Гряди, Сухолужжя, Чудви (Позичений чоловік, с. 151).

Вам кортить довідатись, на що схожий я, Хома Прищепа із Яблунівки, а мені так само кортить розповісти (Позичений чоловік, с. 152)

— Мартохо,— казав своїй жінці,— подарунки за Дніпром без штанів ходять (Позичений чоловік, с. 160)

А й справді, як поглянеш, то моя Мартоха — кругом мудра, з такою краще загубити, ніж знайти, але ж не марно, мабуть, говорять, що й на мудрому дідько на Лису гору їздить! (Позичений чоловік, с. 173)

Кажуть, Одарко, що скоро звільниться місце сторожа біля яблунівської крамниці, бо дід Бенеря до своєї внуки у Вінницю хоче перебратисьозичений чоловік, с. 194).

Та ще мав такі штани мельник із парового млина у Малих Дубових Грядях (Позичений чоловік, с. 199)

Вийшла заміж за нелюбого шофера з Сухолужжя, то хіба не втекла від нього на третій день після весілля? (Позичений чоловік, с. 227)

Ну хіба ж після такого не захочеш сказати, що на городі бузина, а в Києві дядько, тим-то ти мені солодка, що на п'яті перстень?! (Позичений чоловік, с. 235)

... Отож, ходжу по районному ярмарку, наче у Вавилон потрапив, і так мені чудно на душі (Позичений чоловік, с. 242)

Хто ж це такий, що вже бачив і Крим, і Рим, і мідні труби? (Позичений чоловік, с. 253)

Ось, буває, в Ялту поїдуть — і назад вертаються, значить, щось там не спонарави- лось, а тут не так, тут уже як поїхав — назад не приїжджає (Позичений чоловік, с. 261)

То можна було б найняти духовий оркестр із Липівки... (Позичений чоловік, с. 273)

...Мріючи... авжеж, мріючи себе вгледіти ось таким сірим журавлем, мріючи про політ до спекотної Африки, про оази й пальми... (Позичений чоловік, с. 276)

Таким мене сфотографовано на війні перед форсуванням Вісли (Позичений чоловік, с. 294)

І хай прахом підуть усі солоні сльози, що по морських берегах білими Сивашами поставали (Позичений чоловік, с. 304)

Й не тільки на нашій землі, а десь у Палестині чи в Японії (Позичений чоловік, с. 315)

Раніше на базар збирається — наче Македонський на завоювання Персії, а з базару вертається додому — знову ж таки наче знаменитий

полководець Македонський, що повоював Персію, загарбавши казкові багатства (Позичений чоловік, с. 326)

Ось поглянь тільки мої рани — й крижі побито під Вінницею, й груди посічено на Дніпрі, й ліва нога пошрамована під Дрезденом (Позичений чоловік, с. 344)

Наша Україна велика, їжджу від села до села, від району до району — сьогодні в Погребищі, а завтра, дивись, уже в степу під Херсоном (Позичений чоловік, с. 345)

Й так мені добре стає на душі, Хомо, наче ми і справді з цим чоловіком удвох воювали в одному батальйоні, пройшли від Волги до Одери, а не зустрілися годину-другу тому! (Позичений чоловік, с. 345)

Гаразд, хай в одній роті не воювали чи в одній дивізії, але якщо навіть на різних фронтах — я, к приміру, на Дніпрі, а ти під Волховом,— то однаково бойові побратими з тобою (Позичений чоловік с. 346)

...Із цим чоловіком багато судилось на нашу долю під Лоевом на Дніпрі, коли наших без числа загинуло... (Позичений чоловік, с. 347)

А далі, дивись, не тільки з Яблунівки, а й із сусідніх сіл — Малих Дубових Гряд, із Сухолужжя, з Великого Вербчого, так? (Позичений чоловік, с. 374)

Адже, коли подумати, припнули мене до колодязя, а колодязь — яблунівський, а Яблунівка — в Україні, а Україна — на Землі (Позичений чоловік, с. 386)

1, так подумавши, відчув, як тіло моє стало наливатись ще більшою силою, руки задзвеніли від моці, груди загули здоров'ям, як лаврські дзвони у Києві (Позичений чоловік, с. 386).

— Хто? — здивувався привселюдно з трибуни голова колгоспу, бо хіба Москва могла зацікавитись якимось там старшим куди пошлють із їхньої артілі (Позичений чоловік, с. 440).

— Якби десь в Америці, то вже зі своєї слави ого скільки золотого пір'я накуб! (Позичений чоловік, с. 442)

То, може, і в Мурманськ гайнула б із яблуками — там, кажуть, виручка добра (Позичений чоловік, с. 444).

А не в Мурманськ, то на Колиму, в Магадан (Позичений чоловік, с. 444).

А над іншими селами — хоча б тільки над Веселим Полем, Веселим Ланом, Веселою Дібровою, Веселою Долиною, Веселим Хутором, Веселими Боковеньками, Веселими Горами, Веселим Кутом, Веселим Гаєм, Веселим Яром? А чи над Кривошиями, Гончарами, Великим Вербчим, Білоконями, Липівкою, Малими Дубовими Грядями, Сухолужжям, Чудвами? (Позичений чоловік, с. 453)

Піонери та комсомольці декламують вірші, ветерани видзвонюють медалями та орденами, бо добрячий урожай зібрали на полях Європи (Позичений чоловік, с. 358)

А в Польщі, Чехії та Німеччині мають іще бути люди, які пам'ятають мене з часів другої світової війни, себто з Великої Вітчизняної (Позичений чоловік, с. 359)

Мітоніми

За другими разами, за Божими словами... За третіми разами, за Божими словами... (Том 3, с. 44)

Великдень минув, проводи (том 3, с. 46)

Господу Богу помолимося!.. (Том 3, с. 47)

На цій Іконі — молода й дуже гарна Божа мати (Том 3, с. 61)

Божа мати на руці тримає Божого сина, і я чомусь потай думаю, що він схожий на мене (Том 3, с. 61)

Ти їх молоком врятувала, ти їх варениками врятувала, ти їхня Богородиця-спасителька, ти їхня мати (Том 3, с. 116)

Так посидівши із малям на руках (мов на іконі, на якій малюється Богоматір із своїм богорівним Сином), Христа поклала сонне немовля до ліжечка, накрила ковдрочкою (Позичений чоловік, с. 240)

Щоб на тебе Див прийшов! (Позичений чоловік, с. 246)

А з другого боку — чи не Георгія Побідоносця, що сидить із занесеним угору мечем на добрячому огирі, який топче поверженого змія (Позичений чоловік, с. 329)

— Ну, то діва Марія, подекують, од святого духа в тяж увійшла (Позичений чоловік, с. 447).

Зооніми

Тигрик скаче з Тапчана, з витягнутим догори хвостом проводжає до дверей і, зупинившись на порозі, нявкає (У лелечому селі, с. 14)

Ген Чуйчиха з дійницею до хліва пішла своєю Ластівку доїти ... (У лелечому селі, с. 77)

— Чалий не лошак, але його під сідлом натерли так, що гріх на ньому їздити (У лелечому селі, с. 108)

Рудий собака — добродушний капловухий Бородай — стояв за тином і лушив зубами бліх (У лелечому селі, с. 175)

У кутку сидів їхній чорний кіт Буцлик і світив очима (У лелечому селі, с. 185)

Мимоволі заглядаю через тин: під грушею чорніє горбик, де вона зарила свого вбитого Реп'яшка, а на горбику — пучок зів'ялих лугових квітів (Том 3, с. 98)

А ми поставали біля нашої Зірочки — так уже назвали за латочку на лобі — і налюбуватись не можемо (Позичений чоловік, с. 173)

Невечеря — з людей тямковитих, неспроста кожній корові дав такі грамотні та культурні клички: Асамблея, Квитанція, Резолюція, Організація, Накладна, Комісія (Позичений чоловік, с. 192).

Є в нашому колгоспі бик, якого звать Пентагон, дуже дурна і вперта тварюка, тільки й пугу слухається, тільки батога має за найвірнішого товариша,— так це зоотехнік Невечеря придумав йому таку скотинячу кличку (Позичений чоловік, с. 192).

Іншого бичка він охрестив Церемоніалом (Позичений чоловік, с. 192).

А рудого бугая, якого боїться і старе, й мале (такого побачиш не на прив'язі, а на волі — очкур лопне з переляку, полотном сполотнієш, волосся дротом стане і шапка сама злетить!) — так от цього клятого бугая зоотехнік

Невечеря не довго думаючи поіменував Імперіалізмом (Позичений чоловік, с. 192)

Ага, саме отой дід .Гапличок, який у нашому колгоспі був приставлений до бугая на кличку Імперіалізм, а ще раніше був наглядачем при бугаєві Бісмарку, ще раніше — при бугаєві Наполеонові, ще раніше — при Неронові, а в молоді свої роки просто при безіменному бугаєві (Позичений чоловік, с. 252)

Попелястий Пантелеймон, геть очманівши, раптом скочив на прилавок до буфетниці Насті, перевернув якусь пляшку, брязнула розбита склянка. (Позичений чоловік, с. 256)

Але ж пустили поголос, що я здатен,— об заклад побившись чи коли дуже закортить,— колгоспним волон Охламоном, кривим на задню ліву ногу, зайця наздогнати в чистому полі (Позичений чоловік, с. 296)

Хремаіонімі

Деякий час вони розглядають Надійчині книжки. Їх не так уже й багато..., а третя – Шевченків «Кобзар» (У лелечому селі, с. 93)

Хор у Маруськи був чоловічий, цей хор заспівав пісню «Розвивайся, дубе», та так славно заспівав, так славно, що люди овечацькі почали сходитися на спів (Том 3, с. 42)

І допомагає мені малювати хімічним олівцем на вирваному з Біблії листку (Том 3, с. 132)

Метнулаь вивіркою до прискринка в скрині, дістала мої медалі і вправно приколола на грудях і гвардійський значок, і «За перемогу над Німеччиною» (Позичений чоловік, с. 164)

Медаллю «За відвагу» командування ніколи не нагороджувало мене (Позичений чоловік, с. 371)

Платівка з піснею «Розпрягайте, хлопці, коні» — цю платівку десь по війні я купив у Вінниці, хоч патефона на було тоді, немає й тепер (Позичений чоловік, с. 372)

...То в грудях моїх наче трофейний акордеон грав,— так він грав після взяття Берліна, коли ми, солдати, танцювали коло Бранденбурзьких воріт (Позичений чоловік, с. 425)

На літаючій тарілці можна було б в область гуртом гайнути на виставу за п'єсою Олекси Коломійця «Фараони» або ж подивитись п'єсу цього ж драматурга «Голубі олені» (Позичений чоловік, с. 345)

Хрононіми

На народне свято Маковія (Том 3, с. 140)

Вона в кропиві шлюб брала, буде тобі в неї так, мов щодня кутя чи Великдень (Позичений чоловік, с. 162)

Але ж у Ганки й льоду на Водохреща не вициганиш... (Позичений чоловік, с. 162)

— Авжеж, Одарко, якби тобі щодень був Великдень — пропали б, як руді миші (Позичений чоловік, с. 200)

— І чого ти така благовісна, немов тобі щодня петрівка? (Позичений чоловік, с. 223)

Пригадуєте, як у чудному сні, що може приснитись тільки на Маковія, коли об'їсися коржів із товченим маком, Одарка підступно запитала... (Позичений чоловік, с. 236)

Ага, міркую, доженеш на Івана Купала! (Позичений чоловік, с. 282)

Ага, зловтішаюсь, доженеш ти мене на другу Пречисту, коли візьме комара нечиста! (Позичений чоловік, с. 282)

Так-так, вовче, стрінемося з тобою на Спас, коли треба буде держати рукавички про запас! (Позичений чоловік, с. 282)

— Добридень на Великдень, будьте здорові з Новим роком! — кепкує (Позичений чоловік, с. 369)

А в Польщі, Чехії та Німеччині мають іще бути люди, які пам'ятають мене з часів другої світової війни, себто з Великої Вітчизняної (Позичений чоловік, с. 359)

Ергоніми

Вмить ОБХСС знайшло б розтрату — й заgrimіла б я в тюрюгу в розквіті літ (Позичений чоловік, с. 392)

Вона говорила і про діяльність Організації Об'єднаних Націй, і про Раду Безпеки, й про роботу Всесвітнього комітету захисту миру (Позичений чоловік, с. 413)

Побачу і Лавру, і Софію, і завод «Арсенал», і завод «Ленінська кузня», і пам'ятник Кобзареві (Позичений чоловік, с. 416)

Такий капелюх носив директор Яблунівської середньої школи Діодор Дормидонтович Кастальський, чоловік вельми вчений і освічений, хоч і по нинішній день їздив по селу на велосипеді (Позичений чоловік, с. 199).

Начебто начальник обласної контори «Вторсировина» так нарядився (Позичений чоловік, с. 203)

І в тих дописах понаписувала, як то в яблунівському колгоспі «Барвінок» на всяких роботах трудиться сумлінний і чесний колгоспник Хома Прищепа, який є прикладом для молоді, котра після десятирічки чомусь не дуже квапиться на ферми (Позичений чоловік, с. 210)

Тиняючись-вештаючись, потай зловсміхаючись та зловтішаючись, доплуганився я до магазину, на якому було почеплено вивіску «Промтовари» (Похичений чоловік, с. 242)

У капроновому брилику, футбольній майці гравця київського «Динамо»... (Позичений чоловік, с. 288)

— Запчастини,— сказав нарешті Максим Діхтяр.— Де ти, Хомо, такого дефіциту нагріб, ще й у землю зарив од людського ока? Може, ти МТС пограбував? (Позичений чоловік, с. 324)

— Чи РТС? — оговтався і лавочник (Позичений чоловік, с. 324)

— Чи «Сільгосптехніку»? — знайшовся і конюх (Позичений чоловік, с. 324).